

Dag Ellingsen

**Virksomheter som ofre for økonomisk
kriminalitet - 2008-undersøkelsen**

Rapporter I denne serien publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå, november 2010 Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Standardtegn i tabeller	Symbol
ISBN 978-82-537-7975-1 Trykt versjon	Tall kan ikke forekomme	.
ISBN 978-82-537-7976-8 Elektronisk versjon	Oppgave mangler	...
ISSN 0806-2056	Oppgave mangler foreløpig	...
Emne: 03.05	Tall kan ikke offentliggjøres	:
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Null	-
	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
	Foreløpig tall	*
	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
	Desimaltegn	,

Forord

I denne rapporten legger Statistisk sentralbyrå fram hovedresultatene fra undersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot bedrifter og offentlige etater 2008. En tilsvarende rapport ble i 2005 laget for den tilnærmet identiske undersøkelsen for 2003 som denne surveyen bygger på. Se Ellingsen og Sky (2005). Undersøkelsen er foretatt på oppdrag fra Justisdepartementet, Finansdepartementet og Embedsmannsutvalget mot økonomisk kriminalitet (EMØK).

Prosjektleder i Statistisk sentralbyrå har i denne omgang vært Dag Ellingsen ved Seksjon for leveårsstatistikk. Ved seksjon for planlegging og brukertesting har Bjørn Are Holth vært ansvarlig for gjennomføringen av datafangsten. Mari Sandelien ved seksjon for intervjuundersøkelser har trukket utvalget. Jan Haslund ved seksjon for skjemaformering og datamottak har vært ansvarlig for programmering og tilrettelegging av data.

Trond Arild Ydersbond ved seksjon for statistikkssystemer har bidratt med ytterligere tilrettelegging av data for publisering

Sammendrag

Undersøkelsen om virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Justisdepartementet og Finansdepartementet, samt Embedsmannsutvalget mot økonomisk kriminalitet (EMØK). Undersøkelsen rettet seg mot et utvalg på 2 000 virksomheter - offentlige og private - med fem eller flere ansatte. Svarprosenten var svært høy, 94 prosent. Undersøkelsen som ble fortatt våren 2009, og med data om erfaringer i 2008, er en replikasjon av en undersøkelse foretatt våren 2004 og med erfaringsdata fra 2003. Også da var svarprosenten svært høy, 92 prosent.

Representanter for langt de fleste virksomhetene svarer i undersøkelsen at det er svært eller ganske uvanlig å bli utsatt for lovbrudd i deres bransje, en trend som er noe forsterket siden forrige undersøkelse. Mest vanlig mener man det er å bli utsatt for pris- og anbudssamarbeid og underslag. Flest respondenter i overnattings- og serveringsbransjen mener det er ganske eller svært vanlig å bli utsatt for lovbrudd. Respondentene mener det er enda mindre vanlig at virksomheter i deres bransje selv begår lovbrudd, også en trend som forsterkes i den siste undersøkelsen. Det vanligste er å begå regnskapsovertredelser og pris- og anbudssamarbeid. Representanter for overnattings- og serveringsbransjen rapporterer også her de høyeste forekomstene.

Drøyt 17 prosent av virksomhetene hadde selv vært utsatt for ett eller flere tilfeller av økonomisk kriminalitet i løpet av det siste året, en nedgang på 5 prosentpoeng siden 2003. Flest virksomheter er utsatt for grovt bedrageri eller underslag, færrest er utsatt for unndragelser av skatter og avgifter eller regnskapsovertredelser. Nedgangen i utsatthet gjelder for nær alle typer lovbrudd. Mange av de utsatte er utsatt for få lovbrudd, noen veldig få er utsatt for svært mange lovbrudd. Andelen som er utsatt for få lovbrudd er større i 2008 enn i 2003. Det er flest utsatte i finans- og forsikringsbransjen.

Den økonomiske kriminaliteten som virksomhetene ble utsatt for, ble oftest oppdaget ved intern revisjon og bruk av egne regnskapssystemer. Dette er to typer kontrolltiltak som virksomhetene generelt prioriterer. Tips fra egne ansatte er også en viktig kilde til avsløring. De økonomiske tapene ved lovbruddene er gjennomgående vanskelig å tallfeste. Tapene er totalt noe høyere i 2008 sammenlignet med 2003, men tapsmønsteret er så forskjellig i de to undersøkelsene at det er vanskelig å snakke om noen trender.

Tre av ti saker blir anmeldt til politiet, en klar oppgang fra forrige undersøkelse. De som har unnlatt å anmelde har ofte nytteorienterte begrunnelser for å la være: Det kan være vanskelig å bevise at det har foregått et lovbrudd, man regner med at det ikke er noe å hente ved en anmeldelse, eller anmeldelsen ville gitt mye merarbeid, man har ryddet opp i det mellomværende osv.

Svært få lar være å anmelde fordi de mener politiet ikke er kompetent til å håndtere saken, mens noen flere unnlater anmeldelse fordi de tviler på at politiet har ressurser til å prioritere deres sak. Relativt mange ser hvert år ut til å miste jobben i norske virksomheter fordi de har begått økonomiske lovbrudd.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Justisdepartementet og Finansdepartementet, samt Embedsmannsutvalget mot økonomisk kriminalitet (EMØK).

Abstract

The reported survey about businesses (public and private) as victims of economic crime in 2008 is a replication of a survey about similar experiences in 2003. Both surveys were directed towards a representative national sample of 2000 businesses having five or more employees. The response rates were unusually high – 94 per cent in 2008 and 92 per cent in 2003.

A large majority of the respondents describes it as very or rather unusual to become a victim of economic crime in their business sector. This trend is strengthened in the last survey. Price fixing and bid rigging and embezzlement are the two crimes considered to be the most frequent to be victimized by. Hotels and restaurants have the highest frequencies of respondents finding it rather or very usual to be victimized. The respondents consider it less usual to commit economic crimes among their fellows in their own trade or industry than becoming a victim, and this is also a trend strengthened in the last survey. The crimes most usually committed among their fellows are false accounting and price fixing and bid rigging. The representatives of the hotels and restaurants are reporting the highest rates in this connection as well.

Slightly above 17 per cent of the businesses had been victimized one or more times in 2008, decreasing from 22 per cent in 2003. The highest percentage of businesses are hit by serious fraud and embezzlement, the lowest rate occurs for price fixing and bid rigging and false accounting. The declining trend is seen for almost all sorts of crimes. Most businesses have experienced one or a few crimes during the year, a small number have been victimized a high number of times. The highest frequency is reported in finance and insurance.

The reported crimes were most often discovered through internal auditing and the use of own accounting systems. These are also the control systems most often given priority by the businesses. Tips by internal employees are also of frequent help. It is hard to give a reasonable picture of the size of the losses experienced. The total losses are somewhat higher in 2008 compared to 2003, but the patterns of losses are very different in the two surveys, making it difficult to see any trends.

Three out of ten cases are reported to the Police in 2008, a significant increase since 2003. Those not reporting the crime to the Police, have very pragmatic reasons not to do so: The crime is hard to prove, there is nothing to gain from a report, the report would give a lot of extra work, the case has been settled in private etc.

We very seldom hear about businesses who avoid reporting due to a lack of confidence in the capacity and competence in the Police. A relatively high number of people seem to lose their job in Norway each year because of committing an economic crime.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Bakgrunnen for undersøkelsen	7
1.1. Definisjon av økonomisk kriminalitet	7
1.2. Andre undersøkelser innen samme felt.....	7
1.3. Problemstillinger.....	8
2. Metode	10
2.1. Pilotundersøkelse.....	10
2.2. Hovedundersøkelsene fra 2003 og 2008	10
2.3. Vekting av resultatene.....	11
2.4. Frafall og utvalgsskjevheter.....	11
3. Oppfatninger av lovbruddsbildet	13
3.1. Hvor vanlig er det å bli utsatt?	13
3.2. Lovbrudd en uvanlig hendelse	13
3.3. Overnatting og servering oppfatter seg som mest utsatte	14
3.4. Tror det er uvanlig å begå lovbrudd i egen bransje	15
3.5. Antatt vanligst i overnattings- og serveringsbransjen	16
3.6. En av to i bygg- og anlegg mener konkurrentene begår lovbrudd	17
4. Omfanget av egne offererfaringer	18
4.1. Mer enn hver sjettede utsatt i løpet av 2008	18
4.2. Kan forskjellige tider ha påvirket svarene?	19
4.3. Eller har de sikret seg bedre?	19
4.4. Bred nedgang	19
4.5. Færre lovbrudd per offer	20
4.6. Utsatthet etter næring.....	21
4.7. De største mest utsatt	22
4.8. Gjerningspersonen/foretaket	23
4.9. Hvordan ble lovbruddet oppdaget?	24
4.10. Tapene er totalt noe større i 2008	24
5. Kontrollbildet	26
5.1. Tre av ti lovbrudd skal være anmeldt til politiet	26
5.2. Mange blir sagt opp.....	26
5.3. Nyttetraktninger viktigste grunn til å la være å anmelde.....	27
5.4. Iverksatte tiltak	28
Referanser	29
Vedlegg A: Tabeller	30
Figurregister	36
Tabellregister	37

1. Bakgrunnen for undersøkelsen

Statistisk sentralbyrå (SSB), ved Seksjon for levekårsstatistikk og Seksjon for intervjuundersøkelser, gjennomførte våren 2009 en landsomfattende intervjuundersøkelse om virksomheters utsatthet for økonomisk kriminalitet i 2008. SSB gjennomførte undersøkelsen på oppdrag fra Justisdepartementet, Finansdepartementet og Embedsmannsutvalget mot økonomisk kriminalitet (EMØK). Undersøkelsen ble finansiert som et eget prosjekt, samt gjennom en rammeavtale som Seksjon for levekårsstatistikk har med Justisdepartementet. Undersøkelsen er en tilnærmet uforandret replikasjon av en tilsvarende undersøkelse foretatt i 2004 om utsatthet i 2003.

Det ble nedlagt et omfattende forarbeid i forkant av undersøkelsen om 2003, blant annet ble det brukt en referansegruppe bestående av fagkyndige på feltet, og det ble gjennomført et forprosjekt (se Ellingsen og Sky 2005). I det følgende vil undersøkelsene omtales som henholdsvis 2003- og 2008-undersøkelsene. Den første undersøkelsen ble gjennomført våren 2004, men respondentene skulle erindre sine eventuelle offererfaringer fra 2003, tilsvarende ble den siste undersøkelsen gjennomført våren 2009, med en erindringshorisont som omfattet kalenderåret 2008.

1.1. Definisjon av økonomisk kriminalitet

I utgangspunktet ønsket vi å benytte den teoretiske definisjonen av økonomisk kriminalitet som er brukt i regjeringens handlingsplan (2000)¹. Etter noe diskusjon i referansegruppa som bisto oss med å designe 2003-undersøkelsen, kom vi imidlertid frem til at det i telefonintervjuer er bedre å bruke lovbruddskategorier som definisjon av økonomisk kriminalitet (Ellingsen og Sky 2005). Denne framgangsmåten ble også brukt i 2008-undersøkelsen. Dette fordi økonomisk kriminalitet er et diffust begrep som det er problematisk å lage en entydig operasjonell definisjon for. Derfor ble det brukt mye tid på å utvikle gode lovbruddskategorier. På den ene side skulle disse være uttømmende i forhold til aktuelle lovbrudd. Det innebærer at alle former for økonomisk kriminalitet skulle dekkes. Samtidig var det viktig med gjensidig utelukkende kategorier, i den grad dette var mulig. Det skulle med andre ord fremgå klart hvilke lovbrudd som skulle falle inn under de ulike kategoriene. Det skulle også være liten sannsynlighet for at identiske lovbrudd ble plassert i forskjellige kategorier av ulike respondenter. For å få til dette, var det viktig at begrepene som ble brukt hadde en ensartet betydning for de ulike respondentene. Dessuten var det et mål å utvikle kategorier som relativt enkelt gjør det mulig å sammenligne rapporterte lovbrudd med lovbrudd som registreres i politiets registre.

Referansegruppa tok utgangspunkt i en gjennomgang av de juridiske begrepene for økonomisk kriminalitet. Deretter ble det foretatt en kartlegging av hvilke lovbrudd (jf. Politiets statistikkgrupper for lovbrudd 2002) som i tråd med politiets registre omfattes av disse begrepene. Etter dette forsøkte referansegruppa å finne gangbare og forståelige begreper, som samtidig skulle være dekkende og gjensidig utelukkende for de fenomenene vi ønsket informasjon om. Det ble også under hver kategori nevnt flere eksempler som intervjuerne kunne bruke ved behov (se boks under avsnitt 3.1).

1.2. Andre undersøkelser innen samme felt

I løpet av de to-tre siste tiårene har det vært gjennomført flere norske undersøkelser der man har etterspurt virksomheters erfaringer med å være offer for forskjellige

---

¹ I Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet 2000 er økonomisk kriminalitet definert som: "...profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig."

former for kriminalitet. For en gjennomgang av undersøkelser foretatt i Norge før 2003, se Ellingsen og Sky 2005, side 8.

Vi tok i betraktning noen av spørsmålsstillingene og resultatene fra en undersøkelse som i det siste tiåret jevnlig har vært foretatt av revisjonsselskapet PricewaterhouseCoopers (PWC). Undersøkelsen er mye sitert i media. Her er man interessert i mye av det samme lovbruddsfeltet som oss, og kjennskapet til begrepsbruken i markedet synes god, men undersøkelsen har et svakere empirisk grunnlag som gjør sammenlikninger vanskelige. Tidligere var disse undersøkelsenes datagrunnlag svakt dokumentert og publisert. Dette er bedret i den siste utgaven (PricewaterhouseCoopers 2009). Her kommer det frem at undersøkelsen har begrensninger. I 2009-utgaven av undersøkelsen ble de 500 største registrerte norske virksomhetene invitert til å delta. Bare 75 av dem returnerte det elektroniske spørreskjemaet, dvs en svarprosent på 15. Av disse har en firedel vært utsatt for økonomisk kriminalitet i perioden august/september 2008 til samme tidspunkt i 2009. Dette gir under 20 utsatte respondenter, som skal fordeles på fire kategorier lovbrudd, tre typer kontrolltiltak osv. Undersøkelsen søker også å plassere Norge i forhold til land over hele verden.

I en omfattende engelsk rapport om kunnskapsgrunnlaget på dette feltet (Levi mfl. 2007), er man prinsipielt skeptiske til revisjonsselskaper som aktører på dette utredningsfeltet. De har selv interesse av å framstille problemet som omfattende, alvorlig, økende og noe som krever omfattende tiltak. Flere av tiltakene vil være tjenester som disse selskapene selv leverer. I PWC-undersøkelsen fra 2009 er også koblingen mellom utsattheten for lovbrudd og tjenester levert fra revisjonsselskaper klar: Det er flere spørsmål om hvorvidt selskapene har gjennomført risikoanalyse av sitt selskaps posisjon, en type tjeneste som PWC tilbyr. Avsnittet om hovedbudskapet fra undersøkelsen i Norge blir også avrundet slik:

Vi trekker derfor den konklusjonen at mange foretak kan redusere risiko og avdekke flere hendelser ved å implementere flere og bedre forebyggende og avdekkende tiltak mot økonomisk kriminalitet. Bildet forsterkes av at over en tredjedel av alle virksomhetene i undersøkelsen ikke har utført noen form for risikoanalyse rettet mot de forskjellige former for økonomisk kriminalitet. Den globale undersøkelsen viser at de virksomheter som hyppigst utfører risikoanalyse (for eksempel månedlig), avdekker flest tilfeller av økonomisk kriminalitet. Når det gjelder virksomhetens oppfatning av om de vil bli utsatt for økonomisk kriminalitet i de neste 12 måneder, tror de fleste at de ikke er utsatt. Dette er overraskende da våre undersøkelser viser at det motsatte er tilfelle (PWC 2009, side 3).

Siden 2006 har det hvert år vært gjennomført en undersøkelse om økonomisk kriminalitet og andre former for sikkerhetsproblematikk i næringslivet og offentlig virksomhet (Krisino 2006-2009). Det er imidlertid vanskelig å sammenlikne denne undersøkelsen med vår med hensyn til endringer i utsatthet for økonomisk kriminalitet. Undersøkelsen har et noe annet utvalg enn vår, spørsmålsstillingen er annerledes og de spørsmålene som er mest sammenliknbare med våre har ikke vært gjennomført de to siste årene. Undersøkelsen gir imidlertid interessante funn blant annet på feltet tiltak mot lovbrudd, noe vi kommer tilbake til.

1.3. Problemstillinger

Vi ønsker for det første å si noe om hvem og hvor mange som rammes av økonomisk kriminalitet. Det er av interesse å finne ut hvilke bedrifter og bransjer som er spesielt utsatt. Dessuten er bedriftenes størrelse en faktor som antas å være av sentral betydning for utsatthet. En stor bedrift har en større kontaktflate mot omverdenen, er ofte involvert i flere transaksjoner og har flere ansatte som potensielt kan begå lovbrudd. På den annen side kan de store ofte ha flere ressurser for å beskytte seg mot å bli ofre.

For det andre er dette en mørketallsundersøkelse. Vi ønsket bl.a. å undersøke hvilke kriminalitetstyper bedriftene hyppigst er utsatt for, hvorvidt forholdene anmeldes, eventuelt hvorfor de ikke anmeldes. Spesielt er dette siste spørsmålet interessant med tanke på å si noe om anmeldelsestilbøyelighet, og årsaken til eventuelle mørketall. Dessuten vil vi kartlegge alternative tiltak som iverksettes som reaksjon på lovbrudd, for å kunne si noe mer om forhold som ikke anmeldes. Muligens vil andre former for sanksjoner bli oppfattet som mer effektive. I tillegg vil vi kartlegge hvorvidt gjerningspersonen var intern eller ekstern, da dette også kan ha betydning for hvorvidt forhold blir anmeldt eller ikke. Er det slik at bedriftene ønsker å verne om sine ansatte ved ikke å anmelde dem? Eller er det andre faktorer, for eksempel økonomiske, som ligger bak beslutningen om ikke å anmelde forholdet? Om hendelsene er lette å oppdage eller ikke, vil også ha betydning for anmeldelsestilbøyeligheten. Dessuten vil bedriftsledernes oppfatning av politiets kompetanse og kapasitet til å gå inn i denne type saker, kunne ha mye å si for anmeldelsestilbøyeligheten. I 2008-undersøkelsen har vi også muligheten til å finne ut om IKT (informasjons- og kommunikasjonsteknologi) var et viktig redskap ved utføringen av lovbruddet. Dette er det eneste nye spørsmålet i forhold til den forrige undersøkelsen.

For det tredje, og nå som vi har data fra to tidspunkter, kan vi diskutere om denne undersøkelsen er en god indikator for utviklingen innen feltet økonomisk kriminalitet. Vi antar i det minste at undersøkelsen er en god supplerende indikator i forhold til utviklingen i den politianmeldte kriminaliteten. Dette fordi sistnevnte i høy grad måler hva forskjellige kontrollinstanser fanger opp og bearbeider av økonomiske lovbrudd. Hvor mye som fanges opp av slike kontrollinstanser, vil i høy grad avhenge av ressursituasjonen i de samme instansene, og i mindre grad av endringer i selve omfanget av lovbrudd. Ser man på utviklingen i politianmeldte økonomiske lovbrudd de siste ti årene, er det det konstante nivået som slår en: I perioden fra 2000 til 2009 har antallet anmeldelser av denne typen lovbrudd pendlet mellom snaut 6 500 til drøyt 8 000. Eneste unntak er 2003 der én enkelt sak som innebar et høyt antall bedragerier, gjorde at antall anmeldelser økte til litt under 16 000. At vi nå har data fra to tidspunkter, gjør at denne rapporten vil fokusere mer på endringer enn på å rapportere den siste undersøkelsen med samme detaljeringsgrad som vi gjorde i forrige rapport.

Innledningsvis tok vi med noen generelle spørsmål om bedrifter i egen bransje. Er bedrifter i egen bransje utsatt for de forskjellige kategoriene for økonomisk kriminalitet? Eller er det slik at bedrifter i egen bransje selv utfører slike lovbrudd? Disse spørsmålene ble brukt både for å gi intervjuet en "myk start" (oppvarming), og for å få litt mer bakgrunnsinformasjon om bedrifter som er spesielt utsatt. Opplysninger om utsatthet og utføring av lovbrudd er gjerne veldig sensitiv informasjon. Mange former for økonomisk kriminalitet er vanskelige å oppdage for dem som utsettes for dem. I disse tilfellene er det kanskje først og fremst de som begår lovbruddene som også kan ha noen formening om omfanget. Spørsmålet som gjelder rapportert kriminalitet er derfor utviklet med tanke på å gjøre det mulig for bedriftene å rapportere om dette i egen bransje, uten at det nødvendigvis gjelder bedriften. Denne type informasjon vil være nyttig med tanke på mørketall.

Det var også et ønske om å kartlegge hvor vanlig det er at bedrifter har iverksatt tiltak med tanke på å forebygge økonomisk kriminalitet. Er det "føre var" eller "siden snar" - prinsippet som råder? Dette fokuset kan også være nyttig for bedriftene, ved å gi informasjon om i hvilken grad enkelte tiltak viser seg å ha en spesielt preventiv effekt på økonomisk kriminalitet.

2. Metode

2.1. Pilotundersøkelse

Før hovedundersøkelsen for 2003 ble det gjennomført en pilotundersøkelse på et utvalg av 200 bedrifter. Prosjektgruppa utarbeidet et utkast til spørreskjema i samarbeid med referansegruppa. Se Ellingsen og Sky 2005 for nærmere presentasjon.

2.2. Hovedundersøkelsene fra 2003 og 2008

Utvalget for hovedundersøkelsen har i begge undersøkelser bestått av 2 000 virksomheter med fem eller flere ansatte trukket på bedriftsnivå fra Statistisk sentralbyrås bedrifts- og foretaksregister (BoF). Trekkgrunnlaget utgjorde i alt 75 845 bedrifter i 2003-undersøkelsen og 88 720 i den siste undersøkelsen. Kun enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak som registerenhetstype var med i trekkgrunnlaget. Virksomhetene er stratifisert i fire strata på antall ansatte. Utvalget ble redusert til 2 000 virksomheter fordelt på de fire strataene. Det foreligger dokumentasjon av undersøkelsesopplegget som ble benyttet i hovedundersøkelsen 2003 (Flåte, Lagerstrøm og Gulbrandsen, 2005) og for 2008 (under publisering).

Undersøkelsesopplegget er på alle vesentlige punkter identisk i 2003 og 2008. I den siste undersøkelsen er det bare lagt til et spørsmål om hvorvidt man anser at IKT var et viktig redskap under gjennomføringen av undersøkelsen. Oppdragsgiver har i sitt kontinuerlige arbeid mot økonomisk kriminalitet sett at dette spørsmålet har betydelig relevans. Vi rapporterer funnene i kap. 4.10. Ellers har vi bevisst gjort minst mulige endringer. Blant annet har vi lagt vekt på å gjennomføre undersøkelsen på samme tid av året, dvs våren. Da vil bedriftene være aktive med å fullføre regnskapene for foregående år, og vil blant annet ha forholdt seg til fjorårets eventuelle tap på grunn av lovbrudd. At vi ikke gjør noen endringer skyldes to viktige forhold: Vi ønsker å være mest mulig sikre på at vi kan sammenlikne utfallet av undersøkelsene uten å måtte ta hensyn til feilkilder som ligger i forskjeller i undersøkelsenes design. Vi var også så vidt godt fornøyde med kvaliteten på 2003-undersøkelsen at vi ikke så noen grunn til å foreta endringer.

Boks 1. Fordeling for stratifisering

Ant. ansatte gruppe	Populasjon	Prosent	Trukket utvalg	Netto utvalg	Prosent
5-19 ansatte (1)	64 322	73	750	665	36
20-49 ansatte (2)	16 644	19	750	704	38
50-99 ansatte (3)	4 833	5	250	231	13
100 + (4)	2 921	3	250	237	13
I alt:	88 720	100	2 000	1 837	100

Disproporsjonal stratifisert utvelging:

Ved å benytte disproporsjonal stratifisert utvelging, legger vi inn en systematisk skjevhet i utvalget, ved at vi lar svarene til de største bedriftene veie mye tyngre i utvalget enn hva de gjør i populasjonen, og omvendt for de små bedriftene. Denne skjevheten måtte rettes ved at de minste bedriftene vektet opp, og de største bedriftene vektet ned, før tallene kunne analyseres.

Beregning av vektene;

Antall ansatte:	5-19	20-49	50-99	100+	
Obs	nace_ny1	w1	w2	w3	w4
1	0	1.55350	0.50670	0.28662	0.20063
2	1	1.65623	0.62555	0.41355	0.24725
3	2	3.34521	0.49134	0.43504	0.34646
4	3	1.95171	0.54886	0.34617	0.31391
5	4	1.97712	0.49242	0.48691	0.24567
6	5	2.12710	0.55778	0.44070	0.31391
7	6	1.84420	0.30504	0.48725	0.20111
8	7	2.73104	0.41470	0.56095	0.24362
9	8	2.03169	0.50569	0.43246	0.25945
10	9	1.62603	0.52151	0.36851	0.12868

2.3. Vekting av resultatene

Utvalget er stratifisert på grunnlag av antall ansatte i bedriftene (ansattgruppe). Vi benytter disproporsjonal stratifisert utvelgning, da utvalgsbrøken er ulik for de forskjellige strataene (se boks 1).

I tillegg er det i bedriftsundersøkelser vanlig at man veker i forhold til næring. Dette blir spesielt viktig i denne sammenheng, da næring antas å ha stor betydning for utsatthet for, og utføring av økonomisk kriminalitet. I denne undersøkelsen har vi derfor valgt å vekte for antall ansatte multiplisert med næring. Vektene i undersøkelsen har verdier som fremgår i tabellen i boks 1.

2.4. Frafall og utvalgsskjevheter

Uvanlig lavt frafall

I undersøkelsen for 2003 henvendte vi oss til et bruttoutvalg på 1 976 virksomheter. Bare 162 av disse kom ikke med i undersøkelsen, rundt 100 av dem fordi de ikke ønsket å delta. Dermed får vi en frafallsprosent på 8,2/svarprosent på 91,8, noe som er eksepsjonelt lavt i utvalgsundersøkelser.

Da vi planla undersøkelsen i 2009, var vi bekymret for at den høye svarprosenten i forrige undersøkelse var et tilfeldig fenomen, noe det ville være umulig å gjenta. Hvis det skulle bety at vi fikk et frafall på 30-40 prosent, som ikke er uvanlig i denne typen undersøkelser, ville mye av de eventuelle endringene mellom undersøkelsene kunne forklares gjennom denne typen "statistisk støy". Vi var derfor nøye med å legge mye ressurser inn i intervjuarbeidet, og innsatsen ga resultater: Frafallsprosenten i 2009 ble faktisk enda litt lavere enn i 2003, dvs at den var på 5,8, altså en svarprosent på 94,2.

Hvorfor ble frafallet så eksepsjonelt lavt i disse to undersøkelsene? Vi pekte i forrige runde på to mulige forklaringer:

"Dørum-effekten"

Alle bedriftene i 2003-undersøkelsen fikk tilsendt et brev undertegnet av daværende justisminister Odd Einar Dørum, der han understreket hvor viktig det er at bedriftene er med på denne undersøkelsen som er en del av regjeringens økte innsats mot økonomisk kriminalitet. Dørum skrev videre at han "for bedre å kunne lykkes i kampen mot økonomisk kriminalitet, håper (...) å bidra til økt kunnskap om hvilke tiltak bedriftene selv kan iverksette for å redusere skadevirkningene. Tidligere undersøkelser indikerer at enkelte bedrifter lider store tap, både av økonomisk karakter, tap av kunder, tap av renommè og svekket moral blant de ansatte. I tillegg kommer ofte økte kontrollkostnader og merarbeid i de bedriftene som rammes." Han poengterte at "hvor godt man klarer å måle det reelle omfanget av økonomisk kriminalitet mot bedrifter, avhenger sterkt av den enkelte bedrifts medvirkning til spørreundersøkelsen", og rundet av med appellen: "Jeg håper din bedrift vil avsette tid til å besvare spørsmålene fra SSB og derved være med på å bidra til myndighetenes arbeid mot økonomisk kriminalitet." Man kan altså tenke seg at bedriftene virkelig tok dette budskapet inn over seg. Dette følgebrevet ble omtrent ordrett replisert i 2008-undersøkelsen, med den forskjell at nå var det to statsråder som underskrev brevet: Daværende finansminister Kristin Halvorsen og justisminister Knut Storberget.

Videre kan man tenke seg at en del bedrifter av denne grunn oppfattet det å svare som obligatorisk. SSB har en rekke undersøkelser rettet mot bedrifter, der det blir sanksjonert hvis man ikke deltar. Dette var ikke tilfellet her, men noen kan ha oppfattet dette slik.

På den annen side kunne man i utgangspunktet tenkt seg at henvendelsen fra ministrene kunne ha motsatt effekt. Justisministeren er politisk leder for en viktig

kontrollinstans, politiet. Politiet samarbeider tett med andre kontrollorganer, for eksempel skatteetaten, og bedriftene kunne ubegrunnet frykte at deres svar ville bli lagret til bruk for kontrollformål. På samme måte kunne Finansdepartementet oppfattes som et departement som samarbeider tett med skattemyndighetene. Dette ser ikke ut til å ha påvirket virksomhetenes villighet til å svare. Det er selvfølgelig en mulighet for at dette har påvirket innholdet i virksomhetenes svar, uten at vi har noen mulighet til å forfølge denne hypotesen noe nærmere.

Finance Credit-saken

Det er også interessant å se på når undersøkelsene fant sted. Allment kan man anta at svarprosenten i undersøkelser som dette blir påvirket av hvor tematikken befinner seg på medienes dagsorden, og at svarprosenten kan stige når man føler at problemet er aktuelt og noe man gjerne vil uttale seg om. I tiden rundt 2003-undersøkelsen er det særlig én bestemt hendelse som man kan tenke seg hadde en slik positiv effekt på svarandelen, den såkalte Finance Credit-saken.

Vi skal ikke her bruke mye plass på denne kompliserte saken, men bare påpeke at saken gjorde en rekke små og store bedrifter til ofre for økonomisk kriminalitet, og at den fikk svært mye omtale. Saken ble rullet opp seinhøsten 2002, og hadde siden jevnlig fokus i media. De største tapene ble påført bankene, og også mange mindre kunder av Finance Credit ble rammet. I tillegg til Finance Credit - saken spesielt, var det i undersøkelsesperioden, og i tiden før, et jevnt sterkt fokus på økonomisk kriminalitet i media.

Finanskrisen 2008-2009

Våren 2009 hadde man knapt gjennomlevd en av de mest dramatiske periodene i norsk og internasjonal økonomi. Finanssystemet hadde opplevd en betydelig tillitskrise. Flere bedrifter hadde opplevd finansieringsproblemer, børskursene hadde falt dramatisk osv. Også dette kan ha skjerpet oppmerksomheten rundt problemer som risikoen for å bli utsatt for økonomisk kriminalitet. Eller er det slik at andre problemer framstår som mye viktigere? Den høye svarprosenten tyder ikke på det.

Vi tror både oppfordringen fra statsråder, og temaets aktualitet, kan ha bidratt til den høye oppslutningen. Det må imidlertid tilføyes at SSB har gjennomført flere liknende undersøkelser der både brev fra statsråder og en mulig (uriktig) antakelse om at man kan sanksjoneres hvis man ikke deltar har vært til stede, uten at dette har gitt uvanlig stor oppslutning og lavt frafall. Vi tror derfor at det viktigste poenget kan være at dette temaet opptar bedriftene både generelt og i forbindelse med aktuelle hendelser.

Sist, men ikke minst: Vi tror også at et gjennomtenkt intervjuarbeid er viktig. Det ble nedlagt mye arbeid fra intervjuseksjonen i SSB for å sikre en høyest mulig svarprosent. Intervjuerne var blant annet nøye med å sikre seg at man traff de rette personene, og at de var forberedt på undersøkelsen. Intervjuene ble også foretatt tidligere på morgenen enn det som er vanlig, da de (travle) respondentene erfaringsmessig var lettest å treffe da.

Den kanskje viktigste konsekvensen av et lavt frafall er rimeligvis langt mindre skjevheter i utvalget enn det som er vanlig. I dokumentasjonsrapporten (Flåte, Lagerstrøm og Gulbrandsen 2005) konkluderer de med at nettoutvalget (dvs. bruttoutvalget minus frafall) er statistisk representativt for hele målgruppa. Den konklusjonen kommer etter en vurdering av frafallet etter næring, ansattegrupper (dvs. størrelse) og geografi (landsdel). Den samme konklusjonen gjelder for 2008-undersøkelsen.

3. Oppfatninger av lovbruddsbildet

3.1. Hvor vanlig er det å bli utsatt?

Etter å ha svart på noen bakgrunnsspørsmål om deres bedrift og deres rolle i bedriften, ble respondentene stilt spørsmålet: "Hvor vanlig er det at virksomheter i din bransje blir utsatt for..", og så kom en liste over sju forskjellige typer økonomiske lovbrudd (se boks). Det primære formålet med spørsmålet er å søke å få et bilde av hvordan den jevne bransjeaktør oppfatter risikoen for å bli utsatt for lovbrudd i nettopp sin bransje. Fordelen med et slikt spørsmål er at vi ikke spør om egne erfaringer med å være offer for lovbrudd, som jo kan være mer tilfeldige og sjeldne, men at vi ber om et mer generelt bilde av situasjonen i en hel bransje. Det er nettopp sin egen bransje vi forventer at respondentene vil kjenne best.

Lovbruddskategoriene:

- a) Grovt bedrageri, som trygdemisbruk, subsidie- eller fakturabedrageri (stilles til offentlig virksomhet)/
Grovt bedrageri, som faktura-, kreditt- eller investeringsbedrageri (stilles til privat virksomhet)
- b) Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser
- c) Underslag, som uberettiget vinning eller tillitsbrudd, ikke nasking
- d) Forbrytelser i gjeldsforhold/ konkurs. Dette kan være ulovlig uttak av utbytte eller manglende begjæring
- e) Regnskapsovertredelser, som manglende regnskap og manipulasjon
- f) Skatt, merverdiavgift, toll
- g) Pris- og anbudssamarbeid
- h) Annen økonomisk kriminalitet

Spørsmålet tjener også en "oppvarmingsfunksjon". Vi fant det vanskelig å gå rett på de antakelig mer følsomme spørsmålene om de selv hadde opplevd å være offer, og hvilke erfaringer dette medførte. De som svarte fikk også en anledning til å bli kjent med hva de forskjellige lovbruddskategoriene innebærer. Tidligere erfaringer (Ellingsen 1995) tyder på at det ikke er umiddelbart klart for alle respondenter hva som kjennetegner økonomisk kriminalitet til forskjell fra tradisjonell vinningskriminalitet, ei heller hva vi legger i de forskjellige lovbruddskategoriene.

3.2. Lovbrudd en uvanlig hendelse

Av tabell 3.1 kan vi danne oss en rekke inntrykk. For det første er det viktig å understreke at de fleste av respondentene på de fleste av spørsmålene formidler et bilde av at det er "ganske" eller "svært" uvanlig at virksomheter i deres bransje blir utsatt for forskjellige typer lovbrudd. Rundt regnet er det 70 til drøyt 80 prosent av de som svarer i 2009 som tegner et slikt bilde av at lovbrudd er sjeldne hendelser å bli utsatt for.

På den andre siden er det svært lave andeler, grovt sett mellom 0,4 og 1,6 prosent av de spurte, som har en oppfatning i 2009 av at det er "svært vanlig" i deres bransje å bli utsatt for en av disse formene for lovbrudd. Dette er et sterkt utsagn og impliserer muligens betydelige problemer for deres bransje. Det er da også langt flere som mener det er "ganske vanlig" å bli et offer i deres bransje. Slår vi sammen disse to kategoriene, får vi kanskje det mest dekkende bildet av oppfatningene om utsattheten for forskjellige lovbrudd. Hvilke lovbrudd antar man så det er mest vanlig å bli utsatt for? Det ser ut til å være mest vanlig å bli utsatt for underslag, pris- og anbudssamarbeid, grovt bedrageri, regnskapsovertredelser og utroskap, korrupsjon og bestikkelser. Her mener i overkant av 9 og nesten 12 prosent av de spurte at det er "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt. Færrest, litt over 5 prosent, mener det er like vanlig å bli utsatt for forbrytelser i gjeldsforhold. I en mellomposisjon kommer det å bli utsatt for unndragelse av skatt, merverdiavgift eller toll (8 prosent).

Tabell 3.1. Oppfatninger blant næringsdrivende om forekomsten av lovbrudd rettet mot virksomheter i deres næring. Andeler i prosent, veid. Etter lovbruddstype. 2008

Omfang	Grovt bedrageri	Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	Underslag	Forbrytelser i gjeldsforhold	Regnskaps- over- tredelse	Unndragelse av skatt, mva. eller toll	Pris og anbudssamarbeid
Svært vanlig	1	1	1	0	1	1	2
Ganske vanlig	9	9	11	5	9	7	10
Verken vanlig eller uvanlig.	14	14	16	10	16	11	13
Ganske uvanlig	31	31	31	24	29	24	29
Svært uvanlig	43	44	38	56	42	53	44
Vet ikke/vil ikke svare	2	2	2	5	4	4	3
SUM (N=1836)	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet, 2008, Statistisk sentralbyrå.

Bildet har i nokså beskjeden grad endret seg fra 2003 til 2008. To typer lovbrudd oppfattes oftere som ganske vanlig å bli utsatt for: Underslag og regnskapsovertredelser. Tydeligere utslag er det i svaralternativet ”svært uvanlig”: Andelen som mener det er ”svært uvanlig” å bli utsatt for grovt bedrageri har økt fra snaut 38 til snaut 43 prosent, for forbrytelse i gjeldsforhold er det en tilsvarende økning fra drøyt 51 til snaut 56 prosent og for unndragelse av skatt osv. fra drøyt 48 til drøyt 53 prosent. Dette tegner et bilde av mindre antatt utsatthet i 2008 enn i 2003, noe som vi skal se støtter opp under hovedfunnet i denne rapporten. For alle lovbruddene er det slik at summen av ”ganske” og ”svært” uvanlig ikke har endret seg signifikant fra 2003 til 2008.

Hvordan harmonerer dette bildet med egne opplevelser av utsatthet (figur 1)? Som vi skal se, er grovt bedrageri og underslag to av de lovbruddene det er vanligst å ha blitt utsatt for selv. I tillegg kommer "andre former for økonomisk kriminalitet". Pris- og anbudssamarbeid kommer lenger ned på listen når vi måler egen utsatthet. Dette kan imidlertid skyldes at det er lettere å oppdage at man er utsatt for bedragerier og utroskap, mens man bare har en noe mer vag antakelse om at pris- og anbudssamarbeid er vanlig. Her kan man for eksempel ha opplevd en medieomtale av samarbeid i egen bransje, og derfor mene at ett tilfelle av samarbeid vil kunne ramme hele bransjen.

Det er også noen lovbruddstyper som peker seg ut ved at det er en høy andel av de spurte som mener at det er "svært uvanlig" å bli utsatt for dem i deres bransje. Dette gjelder det å bli utsatt for forbrytelser i gjeldsforhold samt unndragelse av skatter og avgifter. Svarfrekvensene kan skyldes at svært få reelt utsettes for dette. På den annen side er dette to lovbrudd der det kan være vanskelig å se (og forstå) sammenhengene.

Forbrytelser i gjeldsforhold vil ofte være synonymt med konkurstriminalitet. Mange vil kjenne til at de har tapt penger på andres konkurs. Men var det et lovbrudd som lå bak? Enda mer komplisert blir det når man for eksempel har en konkurrent som spekulerer i å gå konkurs, for på den måten å sanere gjeld. Det er ikke lett å vite at en konkurrent på denne måten får en ulovlig konkurransefordel med nye, lavere kapitalkostnader. Mye av de samme resonnementene vil gjelde mulighetene til å se og forstå at for eksempel konkurrentenes skatteunndragelser kan gi dem et urettmessig konkurransefortrinn. Eller de ser kanskje slike unndragelser, men de er ikke sikre på om motivasjonen er å ramme dem spesielt.

3.3. Overnatting og servering oppfatter seg som mest utsatte

Er det noen næringer som er særlig utsatte? Overnattings- og serveringsvirksomheter oppfatter deres bransje som mest utsatt på nesten alle lovbruddsfelter, og særlig for underslag, skatteunndragelser mv, bedrageri, forbrytelser i gjeldsforhold og utroskap korrupsjon eller bestikkelser (se vedleggstabellene 3.2.1. – 3.2.7.). Varehandel og reparasjon av motorvogner opplever seg særlig utsatt for grovt bedrageri, utroskap mv., underslag og til en viss grad pris- og anbudssamarbeid.

Finansierings- og forsikringsvirksomhet er ifølge informantene mer enn vanlig utsatt for grovt bedrageri, men ellers ikke spesielt utsatt for andre lovbrudd. Industrien mener seg særlig utsatt for regnskaps overtredelser og forbrytelser i gjeldsforhold. Bygg- og anleggsbransjen anser seg noe over snittet mer utsatt for de fleste lovbrudd, og særlig mener man at pris- og anbudssamarbeid er nokså vanlig i deres bransje. Transport og lagring peker seg også ut som utsatt for pris- og anbudssamarbeid, men også underslag, utroskap mv og unndragelse av skatt mv. Informasjon og kommunikasjon peker seg negativt ut for utroskap, korrupsjon eller bestikkelser. Mindre utsatt er virksomheter innen undervisning, helse- og sosialtjenester, kulturelle virksomheter og offentlig administrasjon mv. Alle disse bransjene peker seg ut ved å ha et høyt innslag av offentlige virksomheter.

Generelt er det små endringer mellom de to tidspunktene i andelen av alle virksomheter som mener det er vanlig å bli utsatt for lovbrudd i sin bransje. Men innen enkelte bransjer har det skjedd tydelige endringer. For eksempel mener færre i overnattings- og serveringsvirksomheter at bransjen er utsatt for grove bedragerier, underslag og unndragelse av skatt mv. Motsatt er det flere innen bygg- og anlegg som mener man der er utsatt for særlig pris- og anbudssamarbeid, men også unndragelse av skatt mv., utroskap mv og underslag. På samme vis rapporterer man innen industrien å være mer utsatt for forbrytelser i gjeldsforhold og regnskaps overtredelser, men mindre for pris- og anbudssamarbeid. Innenfor transport- og lagringsbransjen mener man at risikoen for å bli utsatt har økt en del for de fleste lovbrudd, og særlig for underslag.

Et generelt problem med å måle denne typen generelle oppfatninger, er selvfølgelig at mange av respondentene kan bringe videre allmenne oppfatninger av generell "synse"-karakter. Eller de kan uttale seg med tyngde basert på en ganske snever empiri eller mer eller mindre skjeve innfallsvinkler. Men sammenlikningen mellom bransjene er kanskje mer interessant i det man her kan stå overfor forholdsvis identiske feilkilder i hver bransje, selv om noen bransjer kanskje kan ha en egenoppfatning om skikkelighet, mens andre har et mer frynsete rykte.

Et annet problem er mulighetene for at respondentene i for stor grad lar egne erfaringer styre svaret på et langt mer generelt spørsmål. Konkret kan vi spørre: Er det slik at de som selv har vært utsatt for økonomisk kriminalitet, i større grad svarer at bransjen er utsatt? Og er det slik at den typen lovbrudd man selv er utsatt for, er den typen man mener bransjen oftest er utsatt for?

Vi har analysert svarene på disse to spørsmålene (utsatthet og oppfatning om utsatthet) mot hverandre. Selv om det er få utsatte for en del av lovbruddene, så er tendensen svært klar: Har man selv vært utsatt for et lovbrudd i løpet av 2003 eller 2008, er sjansen betraktelig høyere for at man mener at det er vanlig i ens egen bransje å bli utsatt. Og jo flere lovbrudd man har vært utsatt for, jo høyere mener man utsattheten er i bransjen. På den annen side finner vi at siden det er relativt få som har vært utsatt for lovbrudd, er deres påvirkning på den totale tendensen til å svare at man er utsatt, relativt beskjeden.

Nå kan man imidlertid diskutere om dette er å betrakte som en feilkilde. Det å skjønne at man selv har vært et offer, kan tyde på og innebære en god innsikt i hva som egentlig rammer den bransjen man jobber i. Videre kan man også regne med at flere som har uttalt seg om vanligheten av utsattheten i deres bransje, også kan uttale seg på bakgrunn av egne erfaringer, i det de kan ha vært utsatt i andre år enn dem vi har spurt om.

3.4. Tror det er uvanlig å begå lovbrudd i egen bransje

Neste spørsmål er noe mer "rett på sak". Vi har av forskjellige grunner ikke villet spørre om virksomhetene selv har begått lovbrudd, men går omveien om det man kan kalle "bransjerapportert" lovbruddsaktivitet. Igjen er det vanskelig å vite om respondentene uttaler seg på bakgrunn av egne erfaringer eller generelle opp-

fatninger, og hvor godt empirisk forankret disse oppfatningene er. Man kan imidlertid påstå at slike oppfatninger, hvis de er sterke og vanlige nok, kan bli til sosiale realiteter i seg selv. Hvis det er slik at man tror det er vanlig at man begår kriminalitet i egen bransje, kan man tenke seg at det øker sjansen for at en selv begår lovbrudd, eller det kan (også) bety at man blir mer opptatt av å sikre seg mot lovbrudd. Hvis man har en oppfatning av at lovbrudd er uvanlig, kan dette motsatt innebære en større motstand mot selv å begå lovbrudd, samt kanskje et oppfattet mindre behov for å forebygge lovbrudd mot egen bedrift. Flere av disse resonnementene vil selvfølgelig også gjelde i diskusjonen over, om i hvilket omfang man mener ens egen bransje er utsatt for lovbrudd.

Vi har tidligere sett at de som svarer for virksomhetene mener at det å bli utsatt for økonomisk kriminalitet gjennomgående er en lite vanlig hendelse. Dette bildet forsterkes når vi spør dem om de tror bransjens egne virksomheter begår et utvalg økonomiske lovbrudd (se tabell 3.2). Veldig små andeler, under 1 prosent for alle lovbruddene, tror at det er "svært vanlig" å begå denne typen kriminalitet i deres bransje. Andelen som tror lovbrudd er "ganske vanlig" er høyere og svinger mellom drøyt 2 og drøyt 6 prosent. I motsatt ende av skalaen er det, med ett unntak (regnskapsovertredelser), en flertallsoppfatning at lovbrudd er "svært" uvanlig. Legger vi sammen de to kategoriene "svært" og "ganske uvanlig", fanger vi inn mellom rundt 77 og 87 prosent av utvalget for hvert av spørsmålene.

Det er to lovbruddstyper der relativt høyere andeler (på om lag 6-7 prosent) deler oppfatningen av at det er ganske eller svært vanlig at deres bransjekolleger begår dem: Regnskapsovertredelser og pris- og anbudssamarbeid. På om lag delt tredjeplass kommer skatte- og avgiftsunndragelser, utroskap mv og grovt bedrageri. Dette er lovbruddskategorier som for en del kan inneholde lovbrudd som allment kan bli oppfattet som noe mer bagatellmessige, og/eller vanskelige å oppdage. Når få mener det er vanlig å begå forbrytelser i gjeldsforhold, kan dette være et utslag av en lengre periode med få konkurser.

Bildet av hvordan man oppfatter lovbruddsaktiviteten i egen bransje har ikke forandret seg radikalt siden 2003. Den viktigste forskjellen ser vi på andelene som mener at det er "svært uvanlig" å begå lovbrudd i deres bransje. For underslag, forbrytelser i gjeldsforhold, regnskapsovertredelser, unndragelse av skatt osv, samt pris- og anbudssamarbeid har disse andelene vokst med rundt 4 til rundt 6 prosentpoeng. Flere har valgt dette klare og avvisende svaralternativet framfor mellomalternativene "ganske uvanlig" og "verken vanlig eller uvanlig" som i høyere grad ble foretrukket i 2003 enn i 2008.

Tabell 3.2. Oppfatninger om forekomsten av lovbrudd begått i egen bransje. Andeler i prosent. Etter lovbruddskategori. 2008

Omfang	Grovt bedrageri	Utroskap, korrupsjon eller bestikklser	Underslag	Forbrytelser i gjeldsforhold	Regnskaps- overtrædelser	Unndragelse av skatt, mva. eller toll	Pris- og anbuds- samarbeid
Svært vanlig	0,7	0,5	0,6	0,4	0,9	0,9	0,7
Ganske vanlig	3,5	3,2	3,8	2,2	6,2	3,9	6
Verken vanlig eller uvanlig	8,4	9,8	9,3	6,8	13,1	10,3	12,7
Ganske uvanlig	27,5	27,4	28,4	24	28,4	23,1	23,2
Svært uvanlig	58	57,3	55,3	63,3	48,6	59	54,8
Vet ikke, vil ikke svare	2	1,8	2,6	3,2	2,8	2,8	2,6
Sum (N=1836)	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

3.5. Antatt vanligst i overnattings- og serveringsbransjen

Igjen er det oppdelingen på næring som gir de mest tydelige resultatene (se vedleggstabellene 3.4.1.-3.4.7). Og resultatene har mange fellestrekk med dem vi fant når vi spurte om risikoen for selv å bli utsatt for lovbrudd i deres bransje. Overnattings- og serveringsbransjen har for fire av seks lovbruddstyper den høyeste andelen av virksomheter som mener det er svært eller ganske vanlig å begå lovbrudd i deres bransje. For pris- og anbudssamarbeid og unndragelser av skatt mv er det imidlertid bygge- og anleggsbransjen som kommer dårligst ut.

Et annet gjennomgående trekk er at bildet av overnattings- og serveringsbransjen er langt mindre negativt i 2008 enn fem år før. Særlig gjelder dette for unndragelser av skatt, merverdiavgift og toll. På den annen side opplever bransjeaktørene gjennomgående en noe forverret situasjon innenfor bygg og anlegg, og tydeligst er endringen for grove bedragerier og utroskap mv.

3.6. En av to i bygg- og anlegg mener konkurrentene begår lovbrudd

En drøy firedel av de spurte i 2008-undersøkelsen mener at deres konkurrenter begår eller har begått økonomisk kriminalitet for å oppnå konkurransefordeler. Dette er en svak økning siden 2003-undersøkelsen. Det er viktig å være oppmerksom på at nesten 13 prosent av de spurte mener at dette spørsmålet ikke passer for dem (ikke vist i tabell). Særlig virksomheter innen helse- og sosialtjenester, undervisning, offentlig administrasjon mv, og kulturell virksomhet og annen tjenesteyting har, rimeligvis, funnet spørsmålet "upassende". Mer enn seks av ti virksomheter i disse næringene sier at spørsmålet ikke passer, noe som avspeiler at mange av dem er offentlige virksomheter.

I bygg- og anlegg er det rundt halvparten av de spurte som mener at deres konkurrenter begår eller har begått økonomisk kriminalitet for å skaffe seg konkurransefordeler. Innen forretningsmessig tjenesteyting, varehandel, overnatting og servering, transport og lagring og informasjon og kommunikasjon er det også mer enn en tredel av virksomhetene som mener konkurrentene har oppført seg slik, eller gjør det fremdeles. For både industri, bygg-og anlegg, transport og lagring og informasjon og kommunikasjon har andelen som tror ille om konkurrentene økt med mer enn 10 prosentpoeng de siste fem årene. Det eneste unntaket er overnatting og servering, der andelen som mener konkurrentene skaffer seg ulovlige konkurransefordeler har gått ned fra hele 53 prosent i 2004 til 41 prosent i 2009. I alle disse næringene, som er dominert av private virksomheter, er det små andeler som finner spørsmålet uaktuelt.

Det er vanskelig å si om dette er uttrykk for et høyt eller lavt omfang av lovbrudd blant konkurrentene til disse virksomhetene. For det første vet vi ikke hvor velbegrunnet oppfatningen er, dvs. om den baserer seg på en allmenn oppfatning i bransjen, eller på en mer spesifikk empiri. Det kan for eksempel tenkes at mange av de som har svart ja på dette spørsmålet refererer til en eller noen få hendelser som er "felleseie" i bransjen. Merk også at erindringshorisonten er nær sagt uendelig, flere av disse antatte lovbruddene kan altså ligge et godt stykke tilbake i tid.

I vesentlig større grad enn for forrige spørsmål er det imidlertid relativt mange som har en oppfatning av at noen av deres konkurrenter gjør noe galt og oppnår en fordel med det. Dette kan være et farlig inntrykk hvis man er opptatt av kriminalitetsforebygging. At mange andre gjør noe galt, er et vesentlig argument hvis man ønsker å rasjonalisere behovet for å begå lovbrudd. Og at det er konkurrentene som gjør det, er et enda bedre argument: "Hvis ikke jeg også skaffer meg disse fordelene, vil konkurrenten vinne kampen om kundene".

4. Omfanget av egne offererfaringer

Etter de to spørsmålene der vi spurte virksomhetenes representanter hva de trodde om bransjens utsatthet og konkurrentenes og bransjens lovbruddsattferd, gikk vi over til å spørre om deres egne, konkrete erfaringer med å bli utsatt for økonomisk kriminalitet. Det er jo dette som er denne undersøkelsens hovedanliggende. Vi spurte "Ble din bedrift i løpet av 2008 utsatt for...", og så fulgte åtte svaralternativer, beskrevet slik:

- a) Grovt bedrageri, som trygdemisbruk, subsidie- eller fakturabedrageri (stilles til offentlig virksomhet)/Grovt bedrageri, som faktura-, kreditt- eller investeringsbedrageri (stilles til privat virksomhet)
- b) Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser
- c) Underslag, som uberettiget vinning eller tillitsbrudd, ikke nasking
- d) Forbrytelser i gjeldsforhold/ konkurs. Dette kan være ulovlig uttak av utbytte eller manglende begjæring
- e) Regnskapsovertredelser, som manglende regnskap og manipulasjon
- f) Skatt, merverdiavgift, toll
- g) Pris- og anbudssamarbeid
- h) Annen økonomisk kriminalitet

Respondentene blir altså bedt om å huske hva som skjedde i 2008. Spørsmålene ble stilt i perioden fra medio april til primo juni i 2009, slik at erindringshorisonten var opptil ett år og fem måneder. De som svarte ble også hjulpet til å skjønne hva svaralternativene innebar. Hvis ikke den relativt korte beskrivelsen ga forståelse, hadde intervjuerne et utvalg med eksempler som ytterligere skulle lette kategoriseringen. Hvis ikke de sju første svarkategoriene ga rom for deres offererfaringer, kunne de svare ja på at de hadde vært utsatt for "andre former for økonomisk kriminalitet", noe relativt mange gjorde og særlig i 2003-undersøkelsen. Dette kommer vi tilbake til.

4.1. Mer enn hver sjette utsatt i løpet av 2008

Det var 17,1 prosent av virksomhetene som sa at de hadde vært utsatt for økonomisk kriminalitet i 2008. Fem år tidligere var det 22,4 prosent av virksomhetene som svarte det samme. Med nettoutvalg på over 1 800 virksomheter begge ganger er dette en statistisk signifikant nedgang. Men en viss usikkerhet ligger i hva virksomhetene legger i begrepet økonomisk kriminalitet.

I 2003-undersøkelsen var det 6,2 prosent av virksomhetene som mente seg utsatt for "andre former for økonomisk kriminalitet". I 2008 var andelen sunket til 3,9. Denne svarkategorien er litt problematisk i forhold til hva man regner som økonomisk kriminalitet. En nærmere analyse av hva slags kriminalitet som respondentene forteller om, viser at mye av dette ikke er hva som er vanlig å definere som økonomisk kriminalitet. Eksempelvis har flere virksomheter i 2003 oppgitt hendelser som ran eller nasking.

Problemet er størst med de virksomhetene som kun har vært utsatt for disse "andre" formene for økonomisk kriminalitet. Disse utgjør 3,7 prosent av virksomhetene i 2008, og 3,9 prosent i 2003. Trekker vi fra disse ofrene, ender vi med en nedgang fra 18,5 prosent utsatte i 2003 til 13,4 prosent utsatte i 2008. Denne nedgangen er også statistisk signifikant. Det er imidlertid heller ikke slik at alle de lovbruddene som går inn under kategorien "annen økonomisk kriminalitet" ikke hører inn under en rimelig forståelse av hva som er økonomisk kriminalitet. For å understreke usikkerheten anslår vi at rundt 20 prosent av virksomhetene var utsatt for økonomisk kriminalitet i 2003, mot rundt 15 prosent i 2008.

4.2. Kan forskjellige tider ha påvirket svarene?

Det er interessant å se på når undersøkelsene våre fant sted. Allment kan man anta at svarprosenten i undersøkelser som dette blir påvirket av hvor tematikken befinner seg på medienes dagsorden, og at både svarprosenten og andelen utsatte kan stige når man føler at problemet er aktuelt og noe man gjerne vil uttale seg om. En periode der økonomisk kriminalitet er høyt på dagsorden, kan medføre at respondenter lettere tolker handlinger som kriminalitet. Hvis det for eksempel har vært avdekket at næringsdrivende har begått mange lovbrudd i forbindelse med en konkurs, kan det skapes en oppfatning av at konkurser man selv har vært rammet av kan ha medført lovbrudd. Det samme kan gjelde medieoppslag om prissam- arbeid i enkelte bransjer, virksomheter som unndrar skatt og får konkurranse- fordeler, korrupsjonssaker osv.

I tiden forut for 2003-undersøkelsen er det særlig en bestemt hendelse som man kan tenke seg hadde en slik positiv effekt på ja-andelen, den såkalte Finance Credit-saken – som nevnt tidligere. I tillegg til Finance Credit - saken spesielt, var det i undersøkelsesperioden, og i tiden før, et vedvarende og tydelig fokus på økonomisk kriminalitet i media.

Våren 2009, da den siste undersøkelsen ble gjennomført, hadde man knapt gjennomlevd en av de mest dramatiske periodene i norsk og internasjonal økonomi. Finanssystemet hadde opplevd en betydelig tillitskrise. Flere bedrifter hadde hatt finansieringsproblemer, børskursene hadde falt dramatisk osv. – som nevnt tidligere. Også dette kan ha skjerpet oppmerksomheten rundt problemer som risikoen for å bli utsatt for økonomisk kriminalitet, hvis da ikke andre problemer har kommet i forgrunnen. I tillegg ble det slått opp en rekke saker i mediene som omhandlet korrupsjon innen offentlig virksomhet og offentlig eide virksomheter.

I sum er det vel riktig å si at begge undersøkelser ble foretatt på tidspunkter da temaet økonomisk kriminalitet – og beslektede emner – sto nokså høyt på dagsorden. Det er derfor vanskelig å konkludere med at respondentene var noe mere tilbøyelige til å la sine svar påvirke av denne typen impulser i 2008 enn i 2003.

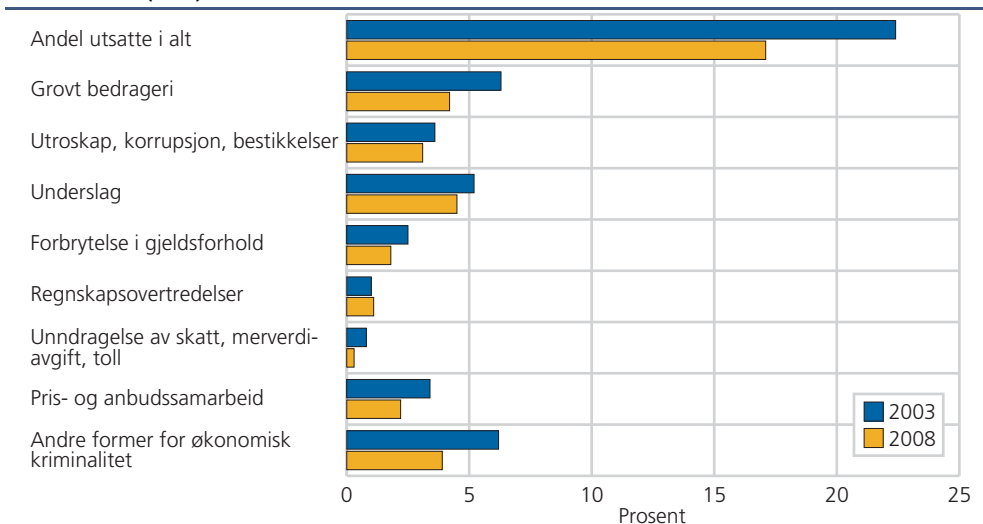
4.3. Eller har de sikret seg bedre?

En mulig grunn til nedgangen er selvfølgelig den mest nærliggende; at det blir begått færre lovbrudd mot virksomhetene. En slik nedgang kan igjen ha flere årsaker: En lang periode med gode tider i næringslivet kan ha gitt en mindre skjerpet konkurranse samt færre konkurser og tilhørende lovbrudd. Konjunktorene var gode for norske bedrifter i årene før 2008, og for mange var resultatene bra også i dette året.

Vi kan også tenke oss at fokuseringen på økonomisk kriminalitet, både nasjonalt og internasjonalt og over flere tiår, har skjerpet bedriftenes kontrollrutiner og kontrollinnsats og slik avskrekket flere fra å begå lovbrudd. Eller rutinene kan ha gjort det vanskelig eller umulig å gjennomføre lovbrudd. Undersøkelsen Krisino 2008 viser for eksempel at hele 68 prosent av virksomhetene i hotell- og restaurantbransjen har rutiner for å avdekke økonomisk kriminalitet (Blymke 2009). Dette er den bransjen som i alle undersøkelser viser seg å være hyppig utsatt, og også der vi finner størst nedgang i utsattheten i 2008-undersøkelsen vår. Men en skjerpet kontroll kan også, kanskje særlig i en startfase, være med på å avdekke flere lovbrudd.

4.4. Bred nedgang

Nedgangen har skjedd for nesten alle de lovbruddstypene vi spør om. Det eneste unntaket er regnskapsovertredelser, med en tilnærmet stabil og lav andel utsatte. Nedgangen har vært størst for grove bedragerier og andre former for økonomisk kriminalitet (figur 4.1).

Figur 4.1. Andelen utsatte bedrifter, etter type økonomisk kriminalitet. 2003 og 2008. Prosent (veid)

Kilde: Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Dette stemmer også med hva virksomhetene forteller om utsattheten og lovligheten i egen bransje (se kap 3.), noe som styrker et bilde av mindre antatt utsatthet i 2008 enn i 2003. Av figur 1 ser vi også at det er flest som har vært utsatt for underslag, grovt bedrageri og "annen økonomisk kriminalitet". For alle tre kategoriene er det om lag 4-4,5 prosent av bedriftene som har vært utsatt. I neste pulje kommer utroskap, forbrytelser i gjeldsforhold og pris- og anbudssamarbeide, med rundt 2-3 prosent utsatte bedrifter. Få, bare rundt 1 prosent, har vært utsatt for skatte- og avgiftsunndragelser eller regnskapsovertredelser. Rangeringen av lovbruddene er mye av den samme i 2008 som i 2003, men for samtlige lovbrudd, med et beskjedent unntak for regnskapsovertredelser, har det vært en nedgang i andelen utsatte. Det er bare nedgangen for grovt bedrageri og "andre former" som er statistisk signifikante.

Denne fordelingen av lovbruddstypenes hyppighet kan avspeile minst to faktorer: Utsatthet og kunnskap om utsatthet. De fire hyppigste lovbruddsformene, grovt bedrageri, underslag, "annen" (inneholder mange bedragerier) og utroskap, er alle lovbruddsformer der kunnskap om lovbruddet kan genereres i bedriften selv. Men for de andre lovbruddsformene er man avhengig av kunnskap om situasjonen i en annen bedrift for å vite om man er et offer: Er det slik at konkurrentene unndrar skatt, leverandørene samarbeider om pris, at konkursen inneholdt lovbrudd som rammet vår virksomhet osv.?

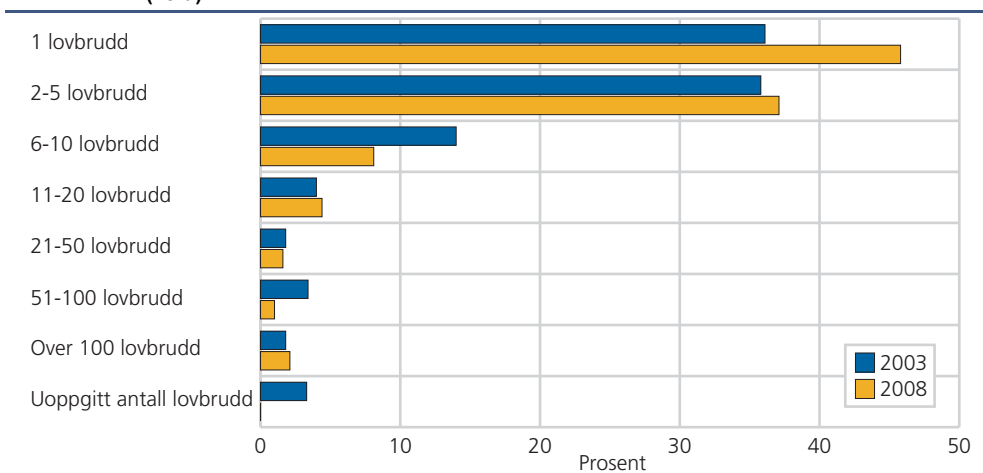
4.5. Færre lovbrudd per offer

De fleste virksomheter opplever ett eller noen få lovbrudd i løpet av året. Denne tendensen er enda sterkere i 2008 enn i 2003 (figur 4.2). Andelen bedrifter som rapporterer om bare ett lovbrudd er økt med nær 10 prosentpoeng, fra 36 til 46 prosent av de lovbruddsutsatte. Andelen som har opplevd 2-5 lovbrudd viser en svak økning. Totalt har 315 (veid antall) av bedriftene opplevd å bli utsatt for lovbrudd i 2008. Til sammen har disse 315 virksomhetene vært utsatt for 3164 lovbrudd, det vil si gjennomsnittlig 10 lovbrudd per utsatt virksomhet. I 2003 var det tilsvarende gjennomsnittet på drøyt 14 lovbrudd. Dette styrker bildet av nedgang i den økonomiske kriminaliteten rettet mot virksomheter.

Det er også viktig å være oppmerksom på at relativt mange av virksomhetene har vært utsatt for flere enn ett lovbrudd både i 2003 og 2008, og noen har vært utsatt for svært mange. Andelen som har opplevd 100 eller flere lovbrudd viser en svak økning, og de få virksomhetene som har opplevd så mange lovbrudd har vært rammet av en betydelig andel av alle lovbruddene vi får kjennskap til gjennom denne undersøkelsen. I 2008 var det ingen av virksomhetene som hadde et uoppgett

antall lovbrudd, noe som vil påvirke fordelingen noe. I motsetning til 2003 hvor noe over 3 prosent ikke oppga antall lovbrudd

Figur 4.2. Andelen utsatte virksomheter etter totalt antall lovbrudd. 2003 og 2008. Prosent (veid)

Kilde: Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Vi ser altså at det er færre virksomheter som rapporterer å ha vært utsatt i 2008 enn i 2003. De som har vært utsatt, har også i gjennomsnitt vært utsatt for færre lovbrudd. Det samlede antallet lovbrudd som de utsatte virksomhetene rapporterer viser da også en tydelig nedgang. I 2008 var virksomhetene totalt utsatt for drøyt 3150 lovbrudd, fem år tidligere var antallet lovbrudd drøyt 5900.

4.6. Utsatthet etter næring

Ny næringsinndeling med fordeler og ulemper

I 2003-undersøkelsen brukte vi i den opprinnelige rapporteringen en bransjeinndeling på fire undergrupper. I mellomtiden er det kommet en ny bransjeinndeling (NACE) som er langt mer finmasket.

Den nye inndelingen er på den ene siden et framskritt. Blant annet ser vi tydeligere hvordan lovbruddsbildet for enkelte distinkte bransjer, for eksempel finans og forsikring på den ene siden og undervisning på den andre siden, er svært forskjellige. Tidligere var begge bransjer innlemmet i større ”sekkeposter”. Ulempen er imidlertid at antallet respondenter i hver bransje blir forholdsvis lite. Dette blir særlig problematisk når vi nå skal se på utsattheten i de enkelte bransjer.

Den nye inndelingen inneholder i alt 18 næringer. Fordelt på vårt utvalg på drøyt 1 800 respondenter, vil gjennomsnittsbransjen ha litt over 100 respondenter. I realiteten er det bare fem bransjer som har mer enn 100 respondenter i vårt materiale: Varehandelen (358 uveid), helse- og sosialtjenester (316), undervisning (195), industri (183) og bygge- og anleggsvirksomhet (132).

Flere bransjer har så få respondenter at de faller under Statistisk sentralbyrås krav om minimum 25 respondenter i hver kategori for å få utsagnskraft. De viktige bransjene overnattings- og serveringsvirksomhet og finansiering og forsikring har henholdsvis 75 og 32 respondenter (uveid utvalg).

Dette betyr at vi når vi nå skal uttale oss om utsattheten i de enkelte bransjer, samt atferden til de utsatte, vil legge vekt på bransjespesifikk funn som er konsistente og har en viss tyngde og signifikans. For å unngå unødig oppmerksomhet rundt muligens tilfeldige utslag i enkelte små bransjer, vil vi la være å gjengi veldig detaljerte opplysninger og tabeller på bransjenivå.

Finansiering og forsikring mest utsatt

Hvis vi tar med "annet-kategorien", er det totalt drøyt 17 prosent av virksomhetene i vårt utvalg som har vært utsatt for en eller flere økonomiske lovbrudd i 2008. Fem næringer er klart over gjennomsnittet utsatt, med finansierings- og forsikringsnæringen som den mest utsatte, fulgt av overnatting og servering, transport og lagring, varehandel og offentlig adm, forsvar og trygdevirksomheter.

Tabell 4.1. Andel utsatte totalt etter næring Næringer med 25 eller flere respondenter begge år. 2003 og 2008. Prosent

Næring	2003	2008	N 2003	N 2008
Industri	20	17	150	138
Bygge- og anleggsvirksomhet	21	14	147	151
Varehandel, rep av motorvogn	27	24	507	505
Transport og lagring	22	25	89	87
Overnattings- og serveringsvirksomhet	29	26	85	71
Informasjon og kommunikasjon	20	13	56	64
Finansiering og forsikring	54	41	30	26
Faglig, vitenskapelig, teknisk tjenesteyting	15	13	87	97
Forretningsmessig tjenesteyting	38	19	74	69
Offentlig adm og forsvar, trygd	17	22	76	70
Undervisning	8	8	117	105
Helse- og sosialtjenester	12	4	259	309
Annen tjenesteyting	20	16	45	54
Gjennomsnitt	22	17		

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå

For nesten samtlige næringer har utsattheten blitt redusert siden 2003. På grunn av at den nye næringsinndelingen er nokså finmasket, vil mange av næringene ha svært beskjedne underlagstall i en utvalgsundersøkelse som dette. Vi vil derfor – som sagt – være varsomme med å kommentere endringene i detalj. Det relativt konsistente bildet av forholdet mellom næringene både i 2008 og 2003, gir imidlertid styrke til en påstand om at vi her har funnet noen bransjer som er særlig utsatte.

Finans- og forsikringsbransjen er særlig utsatt for grove bedragerier, forbrytelser i gjeldsforhold, underslag og utroskap mv. både i 2003 og i 2008. Det samme inntrykket kan gjenfinnes i Krisino (2006-2008). Dette er i og for seg ”naturlig” i og med at mange av bedriftene i bransjen er store foretak med mange kunder, og der det av og til vil være kunder som bedrar banken eller forsikringselskapet.

Varehandelen og overnatting og servering er også særlig utsatte, noe som er en gjenganger i begge undersøkelsene. Her skal man imidlertid merke seg at overnatting og servering har opplevd en klar nedgang i utsatthet fra 2003 til 2008 når man ser på antall utsatte og antall lovbrudd de er utsatt for samlet, og at nedgangen gjelder for nesten alle lovbruddskategorier. Som sagt er dette en næring som har iverksatt mange kontrolltiltak.

Nesten alle de hyppig utsatte virksomhetene befinner seg i næringene handel, hotell og restaurant og privat og offentlig tjenesteyting. Antallet utsatte i offentlig forvaltning er så få at denne næringen ikke vil bli kommentert her. Fiske, industri, bygg og anlegg peker seg ut ved at nesten alle de utsatte har opplevd relativt få lovbrudd.

4.7. De største mest utsatt

De største kategoriene av virksomhetene, målt etter antall ansatte, er de gjennomgående mest utsatte (tab. 4.2). De aller største (100 eller flere ansatte) er over gjennomsnittet utsatt for seks av åtte lovbruddstyper. De neststørste har vært over gjennomsnittet utsatt for fem av åtte typer lovbrudd. At de store er mest utsatte, vil på en måte synes selvsagt. Jo større virksomheten er, jo flere relasjoner vil man gjennomgående ha mot omverdenen, og jo flere transaksjoner vil man være involvert i. Man vil også ha flere ansatte som kan begå bedrageri, underslag eller utroskap. Vi vil imidlertid påpeke at de to virksomhetsgruppene med flest ansatte har så vidt små underlagstall at en mer spesifisert analyse må gjøres med varsom-

het. Det påfallende er imidlertid at det ikke er noen lineær sammenheng mellom størrelse og utsatthet, verken i 2003 eller 2008. For eksempel var virksomhetene med 50-99 ansatte (de nest største) mindre utsatt for økonomiske lovbrudd enn de minste virksomhetene (med 5-19 ansatte) i 2003. Dette gjaldt for sju av åtte lovbruddstyper. I 2008 var det ikke større risiko for å bli utsatt for de nest minste (20-49 ansatte) enn de minste (5-19 ansatte), og her er tallgrunlaget stort nok til å uttale seg med større sikkerhet

Tabell 4.2. Andel utsatte for forskjellige økonomiske lovbrudd, etter ansattgruppe. 2008. Prosent

Lovbruddskategori	5-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100 eller flere	Alle
Grovt bedrageri	5	3	4	7	5
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	3	4	4	6	3
Underslag	4	5	8	4	5
Forbrytelser i gjeldsforhold	2	1	1	2	2
Regnskapsovertredelser	1	2	1	3	1
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	0	1	1	1	0
Pris- og anbudssamarbeid	2	3	3	2	2
Andre former for økonomisk kriminalitet ...	5	4	5	4	4
Andel utsatte	17*	17*	21*	20*	17*
N	1 328	346	102	61	1 837

*Andelene summerer seg ikke da flere virksomheter har vært utsatt for lovbrudd innen flere kategorier.

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

De største virksomhetene (med 100 ansatte eller flere) utpeker seg med å være utsatt for spesielt mange lovbrudd (se tabell 4.3). Dette var vel forventet ut fra antakelsen om at større virksomheter har større virkefelt og derfor er mer eksponerte. Merk også det høye gjennomsnittstallet for de aller minste virksomhetene. Det er gjennomgående noen virksomheter med svært mange offererfaringer som trekker snittet opp.

Tabell 4.3. Antall utsatte virksomheter etter antall lovbrudd og ansattgruppe. Absolutte tall. Veid utvalg. 2008.

	1 lovbrudd	2-5 lovbrudd	6-10 lovbrudd	11-20 lovbrudd	21-50 lovbrudd	51-100 lovbrudd	Over 100 lovbrudd	Uopp-gitt	I alt
5-19 ansatte ...	108	83	16	10	2	2	4		224
20-49 ansatte ..	21	23	6	3	2	1	2		58
50-99 ansatte ..	12	7	2	1	0				21
100 eller flere ..	4	5	2	1	0	0	1		12
I alt	144	117	25	14	5	3	7		315

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

4.8. Gjerningspersonen/foretaket

Først noen avklaringer: Andelene summerer seg til over 100 prosent for flere av lovbruddstypene. Dette skyldes at noen av lovbruddene må være begått av både egne ansatte og personer utenfor virksomheten samtidig. Personen svarer her for siste tilfelle av lovbrudd innen hver kategori.

Tabell 4.4. Gjerningsperson/foretak, etter lovbruddskategori. 2008. Prosent (veid)

Lovbruddskategori	Egne ansatte	Personer utenfor	Antall utsatte i alt (veid)=315
Grovt bedrageri	13	86	84
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	63	36	56
Underslag	79	23	85
Forbrytelser i gjeldsforhold	12	94	32
Regnskapsovertredelser	---	---	---
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	---	---	---
Pris- og anbudssamarbeid	16	90	40
Andre former for økonomisk kriminalitet	12	89	81

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

De typiske "interne" lovbruddene er underslag samt utroskap mv., slik bildet også var i 2003. De typiske eksterne lovbruddene er forbrytelser i gjeldsforhold, pris- og anbudssamarbeide, grove bedragerier. Antallet utsatte for regnskapsovertredelser og unndragelse av skatt mv er for få (under 25) og kan derfor ikke analyseres.

4.9. Hvordan ble lovbruddet oppdaget?

Det er tre konkrete arbeidsmåter eller fenomener som i følge respondentene peker seg ut som viktige for å oppdage økonomisk kriminalitet (tabell 4.5.). For det første er den interne revisjonen viktig. Rundt fire av ti av underslagene og mer enn tre av ti tilfeller av utroskap mv ble oppdaget gjennom dette arbeidet. Det bidro også i en vesentlig andel av sakene som omhandlet grove bedragerier og ”andre former for økonomisk kriminalitet. For det andre bidrar regnskapssystemene i virksomheten til at opp mot halvparten av forbrytelsene i gjeldsforhold blir oppdaget. Disse systemene er også viktige for å oppdage regnskapsovertredelser (små tall), ”andre former”, underslag og grovt bedrageri. For det tredje er tips fra ansatte viktig i en del saker, rundt en femdel av "andre former", utroskap, underslag og pris- og anbudssamarbeid oppdages ved slike tips. Nesten like ofte spiller tipsene inn når man oppdager grovt bedrageri.

Tabell 4.5. Årsaker (metoder som førte) til at lovbruddet ble oppdaget. Etter lovbruddskategori. Prosent. 2008. Veid utvalg

	Intern revisjon	Regnskapssystemer	Adgangs-kontroll	Kreditt-sjekk av kunder	Advokat ved kontrakt	Kontroll ved tilsyns-myndighet	Tips fra ansatte	Annen måte	Antall utsatte bedrifter, i alt = 314,9 (veid)*
Grovt bedrageri	29	17	0	4	0	5	16	35	84
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	35	6	0	0	0	1	24	41	56
Underslag	42	19	3	1	0	0	21	44	85
Forbrytelser i gjeldsforhold	3	46	0	9	1	0	10	35	33
Regnskapsovertredelser	---	---	---	---	---	---	---	---	22
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	---	---	---	---	---	---	---	---	8
Pris- og anbudssamarbeid	13	1	0	0	1	5	22	65	41
Andre former for økonomisk kriminalitet	29	20	3	1	0	3	19	49	81

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

Det er beskjedne endringer fra 2003, og tynt tallgrunnlag for mange av lovbruddskategoriene gjør det vanskelig å finne signifikante endringer. Et felles problem i begge omganger er den høye andelen som svarer at lovbruddet ble oppdaget på ”annen måte”. Den høye andelen som svarer på ”annen måte” kan tolkes på flere vis. Enten har ikke våre svaralternativer truffet, eller så er det slik at man ikke helt vet hvordan lovbruddet ble oppdaget.

4.10. Tapene er totalt noe større i 2008

Hvor mye gikk tapt for virksomhetene i forbindelse med det siste lovbruddet de ble utsatt for? Dette er et vanskelig spørsmål å svare på. For det første er det noen lovbrudd, eksempelvis korrupsjon og pris- og anbudssamarbeid, der det er omtrent umulig å gi noe fornuftig anslag på tapet for ens egen bedrift. For det andre kan tapene også være av ikke-økonomisk karakter. Særlig kan dette gjelde der lovbruddet har blitt gjennomført på en måte som innebærer et betydelig tillitsbrudd. Vi har derfor valgt bare å spørre om størrelsen på tapet i forbindelse med virksomheter som har vært utsatt for lovbruddene grovt bedrageri og underslag. Vi antok at det ved disse lovbruddene oftere ville være lettere å tallfeste det økonomiske tapet.

I 2003-undersøkelsen var det 108 virksomheter som samlet hadde tapt 25,5 millioner kroner på grovt bedrageri. Gjennomsnittstapet var på litt over 235 000 kroner. I 2008 hadde 77 virksomheter tapt rundt 14 millioner kroner, det vil si et snitt på 185 000 kroner. Tar man hensyn til prisveksten i samme periode, blir inntrykket av nedgang enda tydeligere.

For underslag er bildet motsatt. Her hadde 89 virksomheter i 2003 tapt til sammen 8,5 mill kroner, det vil si et gjennomsnittstap på knapt 100 000 kroner. I 2008 er antallet utsatte noe lavere (82 virksomheter), men de har til gjengjeld tapt 34 millioner kroner, det vil si rundt 325 000 per utsatt. Samlet tap for grovt bedrageri og underslag var altså på 34 millioner kroner i 2003, og 48 millioner i 2008. Dette er en økning betydelig over prisveksten i samme periode. Men tallene generelt er

påvirket av relativt store enkelttap i noen få virksomheter i enkelte bransjer, og bør ikke tillegges for mye vekt i diskusjonen om endringer i utsattheten.

Det eneste nye spørsmålet i 2008-undersøkelsen var om IKT (informasjons- og kommunikasjonsteknologi) var et viktig redskap i gjennomføringen av lovbruddene. Respondentene mente at dette redskapet hadde vært viktig i mer enn halvparten av regnskapsovertredelsene, i fire av ti underslag, i en av tre forbrytelser i gjeldsforhold og i tre av ti grove bedragerier. Redskapet var lite viktig ved skatteunndragelser, prissamarbeid og ved «andre former».

Men hva legger egentlig respondentene i svaret? I et moderne næringsliv er jo svært mange arbeidsfunksjoner avhengig av IKT for å gjennomføres. Men når så vidt få mener at skatteunndragelsene ble gjennomført med slikt redskap som viktig ingrediens, kan dette tyde på at spørsmålet er riktig oppfattet. I arbeidet med å innrapportere regnskapsdata vil jo de fleste bruke IKT.

5. Kontrollbildet

Hva foretar virksomhetene seg med de lovbruddene og (noen ganger) lovbrøyterne som blir oppdaget? Undersøkelsen har flere spørsmål som tilnærmer seg denne viktige problemstillingen, som også er en måte å få et bilde av mørketallet på.

5.1. Tre av ti lovbrudd skal være anmeldt til politiet

For hver av de lovbruddstypene som vi har spurt respondentene om de har vært utsatt for, har vi deretter spurt hvor mange tilfeller av slike lovbrudd de har vært utsatt for. Deretter har vi spurt hvor mange av disse tilfellene som er blitt anmeldt til politiet.

Andelen som sier de har anmeldt saken til politiet, er steget fra om lag 20 prosent i 2003 til om lag 30 prosent i 2008 av de sakene virksomhetene har vært utsatt for. Særlig mange skatteunndragelser er anmeldt, noe som skyldes at en offentlig virksomhet som har vært offer for flere slike saker, har kommet med i vårt utvalg. Ellers har anmeldelsestilbøyeligheten for utroskap med videre og «andre former for økonomisk kriminalitet» steget siden 2003, mens tendensen for underslag og forbrytelser i gjeldsforhold går motsatt vei. I 2003 regnet vi oss fram til at det vanskelig kunne være reelle anmeldelser i alle tilfellene, i så fall ville anmeldelsesstatistikken inneholdt langt flere lovbrudd av typen økonomisk kriminalitet (Ellingsen og Sky 2005). Den samme problematikken gjør seg gjeldende nå.

Tabell 5.1. Andelen selvrapporert anmeldte saker etter lovbruddskategori og antallet anmeldte saker. Prosent og absolutte tall. Veid. 2008.

Lovbruddskategori	Totalt antall rapporterte saker (N)	Andel anmeldte saker	Antall anmeldte saker (veid)
Grovt bedrageri	1 055	21	226
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	140	32	45
Underslag	778	28	214
Forbrytelser i gjeldsforhold	75	13	10
Regnskapsovertredelser	58	6	4
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	92	86	79
Pris- og anbudssamarbeid	88	0	0
Andre former økonomisk kriminalitet	880	43	377
Sum (snitt)	3 164	30	954

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

Det er samtidig viktig å være oppmerksom på at mørketallene fremdeles er store, hele sju av ti saker blir altså ikke kjent for politiet. Mørketallene er i 2008 størst for pris- og anbudssamarbeid og regnskapsovertredelser, og minst for skatteunndragelser og «andre former».

5.2. Mange blir sagt opp

Etter å ha spurt hvordan siste hendelse ble oppdaget, spurte vi hvilke tiltak som ble satt i verk knyttet til hendelsen, og ga respondentene en serie svaralternativer.

Tabell 5.2. Tiltak knyttet til siste lovbrudd, etter tiltak og lovbruddskategori. 2008. Prosent, veid utvalg

Lovbruddskategori	Politianmeldelse	Oppsigelse	Erstatningskrav	Sivil Rapportering til tilsynsmynd.	Ingen tiltak	Antall utsatte i alt = 315 (veid) *	
Grovt bedrageri	33	15	34	15	35	34	84
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser)	20	40	31	12	20	37	---
Underslag	48	70	64	20	19	10	84
Forbrytelser i gjeldsforhold	18	6	37	29	31	34	33
Regnskapsovertredelser	---	---	---	---	---	---	---
Unndragelse av skatt, mva. eller toll .	---	---	---	---	---	---	---
Pris- og anbudssamarbeid	0	3	6	1	17	82	40
Andre former økonomisk kriminalitet	38	8	23	12	27	35	81

* De vertikale antallene summerer seg ikke, da flere virksomheter har vært utsatt for lovbrudd innen flere kategorier. De horisontale andelenes overstiger 100 prosent da mange rapporterer flere tiltak.

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

Underslag er det som hyppigst fører til tiltak i en eller annen form, sannsynligvis fordi det er en intern hendelse det "må" gjøres noe med. I så mye som sju av ti av de siste hendelsene av underslag har saken endt med en oppsigelse. Det er reist erstatningskrav i over seks av ti av hendelsene, og litt under halvparten av sakene har endt hos politiet. Noe av det samme mønsteret finner vi igjen for utroskap, men i klart mindre dramatisk form. Grove bedragerier og "andre former" har et ganske likt tiltaksmønster, muligens fordi mange av de "andre" lovbruddene er bedragerier. Mønsteret blir imidlertid noe annerledes enn ved underslag og utroskap i det færre av lovbruddene er begått internt. Vi ser også at flere av bedriftene velger å gå til sivil sak i forbindelse med de oppdagete lovbruddene, dette gjelder særlig ved forbrytelser i gjeldsforhold og underslag.

Relativt mange mister hvert år jobben i norske virksomheter fordi de har begått økonomiske lovbrudd. Å miste jobben er for de fleste en dramatisk hendelse. Å miste jobben på grunn av et lovbrudd kan antakelig for en del medføre en langvarig utestengning fra arbeidslivet, eller at man er tvunget til å finne annet, kanskje dårligere betalt arbeid. Det sier derfor noe om sanksjoneringen når vår undersøkelse avdekker at 90 av de sist opplevde lovbruddene har ført til oppsigelse. To av tre av oppsigelsene skal ha kommet etter underslag. Er disse utsagnene om interne sanksjoner representative, kan vi regne oss fram til at rundt litt under 4 000 personer ansatt i virksomheter med fem eller flere ansatte i 2008 har mistet arbeidet på grunn av økonomisk kriminalitet. De statistiske usikkerhetsmarginene ved utvalgsundersøkelser må selvfølgelig tas i betraktning her. Antallet saker som har medført oppsigelse har gått ned fra 2003 til 2008, om lag i takt med nedgangen i andelen som har opplevd å bli utsatt for økonomisk kriminalitet.

Dette tallet synes på den ene siden for lavt: Vi har bare opplysninger om siste hendelse, det kan ha vært flere hendelser samme år som har medført oppsigelser, eller flere kan ha blitt oppsagt i samme sak. På den annen side kan vi tenke oss at samme person kan ha vært ansvarlig for flere hendelser. Det er også sannsynlig at det man her, i en anonymisert intervjuundersøkelse, kaller en oppsigelse, i andre sammenhenger vil ha fått en annen betegnelse.

5.3. Nyttebetraktninger viktigste grunn til å la være å anmelde

Vi har spurt representantene for virksomhetene hvorfor de ikke anmeldte lovbruddet de hadde vært utsatt for til politiet. For de som hadde vært utsatt for flere lovbrudd, ba vi dem svare med bakgrunn i den siste hendelsen.

Det er mange forklaringer (tabell 5.3.) på hvorfor man ikke har anmeldt saken. De vanligste begrunnelsene er nokså pragmatiske og nytteorienterte: Det er vanskelig å bevise at det er noe lovbrudd. Typisk gjelder dette i særlig grad ved skatt og avgiftsunndragelser (små tall) og pris- og anbudssamarbeid, dvs. lovbrudd som ofte er begått av eksterne. Mindre vanlig er begrunnelsen der interne oftere er involvert, dvs. ved bedrageri og utroskap, samt "andre former" som ofte innebærer bedragerier. De som svarer for virksomhetene er også opptatt av at det ikke er noe å hente ved en anmeldelse, at anmeldelsen ville gitt merarbeid, at det mellomværende er ryddet opp i og i noen grad at man ønsker å skåne gjerningspersonen. Svært få begrunner manglende anmeldelse med at dette kunne skade bedriftens omdømme. Dette bildet er svært likt i 2003 og 2008.

Det er også svært interessant at nesten ingen tviler på politiets kompetanse til å håndtere saken. Noen flere tviler på om politiet har ressurser til å prioritere deres sak, eller de har sett at saken er blitt fulgt opp av annen tilsynsmyndighet.

Tabell 5.3. Grunner til ikke å anmelde saken til politiet, etter lovbruddskategori. Andel av ikke-anmeldere* i hver kategori. Prosent. 2008

Lovbruddskategori	Vanskelig å bevise at lovbrudd	For å beskytte bedriftens omdømme	Anmeldelse ville gitt mer arbeid	Gjerningsperson avskjediget, omplassert, degradert	Mellomværende gjort opp	Ikke noe å hente	Skåne gjerningsperson	Politiet mangler kompetanse	Politiet har ikke ressursene	Fulgt opp av iilsynsmynd.	Antall ikke-anmeldere (veid)
Grovt bedrageri	10	8	12	7	8	12	0	1	5	15	49
Utroskap, korrupsjon eller bestikkelser	22	0	12	18	17	4	11	8	4	8	80
Underslag	11	1	3	15	16	6	7	0	7	3	41
Forbrytelser i gjeldsforhold	28	1	7	6	1	26	2	0	11	12	27
Regnskaps-overtredelser	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	19
Unndragelse av skatt, mva. eller toll	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	8
Pris- og anbudssamarbeid	66	8	13	4	8	24	0	1	1	2	40
Andre former økonomisk kriminalitet	7	2	8	6	10	27	0	0	3	10	50

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

5.4. Iverksatte tiltak

Vi spurte også om det ert iverksatt tiltak mot økonomisk kriminalitet i virksomheten. Litt over halvparten av virksomhetene (52 prosent, veid utvalg) rapporterte om slike tiltak. Det er interessant å merke seg at de virksomhetene som selv har vært utsatt for økonomisk kriminalitet i 2008, i klart høyere grad har iverksatt tiltak av den typen: Av de 314,9 utsatte (veid) melder 219 om iverksatte tiltak, dvs. 70 prosent. Dette er om lag den samme situasjonen som i 2003-undersøkelsen.

Tabell 5.3. Iverksatte tiltak mot økonomisk kriminalitet etter type tiltak og hvorvidt virksomheten var utsatt for økonomisk kriminalitet. Rangert etter tiltakets popularitet blant alle som hadde iverksatt tiltak. 2008. Prosent

Tiltak	Alle som hadde iverksatt tiltak	Alle som hadde iverksatt tiltak og hadde vært utsatt i 2008
Forbedret intern revisjon	52	52
Forbedrede regnskapssystemer	43	34
Opplæring i gjeldende regelverk	37	35
Holdningskampanje	31	31
Forbedret datasikkerhet	30	29
Kredittsjekk av kunder	22	28
Bakgrunnssjekk ved ansettelse	22	19
Strengere adgangskontroll	21	21
Andre kontrolltiltak	19	28
Arbeidsmiljøtiltak	19	16
Bruke advokat ved kontraktsinngåelse	10	8
N (veid)	950	219

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2008, Statistisk sentralbyrå.

Vi spurte også de som hadde iverksatt tiltak hva slags tiltak de hadde utført. Respondentene ble presentert for et utvalg tiltak. Tiltak knyttet til revisjon og regnskap er som man ser de mest populære. Vi har tidligere sett at den typen kontroll også har vist sin effektivitet i forbindelse med å oppdage de lovbruddene som virksomhetene var utsatte for i 2008. Langt færre har gjort noe med adgangskontrollen eller arbeidsmiljøet. Aller minst populært er det å bruke advokat ved kontraktsinngåelse. Dette er et bilde vi kjenner igjen fra 2003-undersøkelsen.

I det store og det hele har de utsatte virksomhetene prioritert de samme tiltakene som de som ikke var utsatte i 2008 har gjort. Noen avvik kan man imidlertid merke seg: De som ble utsatt i 2008 er noe mindre opptatt av tiltak knyttet til forbedring av regnskapssystemer. På den andre siden legger de noe mer vekt på kredittsjekk av kunder.

Referanser

Blymke, Øystein (2009): «Finanskrisen og økonomisk kriminalitet», i *Sikkerhet* nr. 1, 2009, Næringslivets Sikkerhetsråd.

Ellingsen, Dag. (1995). Den økonomiske kriminaliteten slik de næringsdrivende erfarer den. En offer- og holdningsundersøkelse. Det kriminalitetsforebyggende råd, Oslo 1995.

Ellingsen, Dag og Vibeke Sky (2005). Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet. Rapport 2005/14, Statistisk sentralbyrå.

Flåte, Sølvi, Bengt Oscar Lagerstrøm og Therese Gulbrandsen (2005): "Undersøkelse om økonomisk kriminalitet mot bedrifter og offentlig etater. Dokumentasjonsrapport. Notater 2005, under publisering. Statistisk sentralbyrå.

Krisino (2006, 2007, 2008, 2009): Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen I Norge. Gjennomført av Perduco i samarbeid med Næringslivets Sikkerhetsråd (NSR).

Lagerstrøm, Bengt Oscar, Sølvi Flåte og Therese Gulbrandsen (2005): "Norske bedrifters utsatthet for IKT- og økonomisk kriminalitet - pilot. 2004. Dokumentasjonsrapport. Notater 2005, under publisering. Statistisk sentralbyrå.

Levi, Michael, John Burrows, Matthew H. Flemming and Matthew Hopkins. "The Nature, Extent and Economic Impact of Fraud in the UK" Report for the Association of Chief police Officers Economic Crime Portfolio. February 2007. <http://www.cardiff.ac.uk/socsi/resources/ACPO%20final%20nature%20extent%20and%20economic%20impact%20of%20fraud.pdf>

PricewaterhouseCoopers ; Economic crime survey 2003.

PricewaterhouseCoopers. "Economic Crime in a Downturn. The Global Economic Crime Survey. November 2009. Norge. http://www.pwc.com/no_NO/no/publikasjoner/norway-crime-survey-2009.pdf

Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet, 2000. <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/jd/2000/publ/012005-994005/dok-bn.html>

Vedlegg A: Tabeller

Tabell A1. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for grovt bedrageri i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske		11	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	11	8	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	14	12	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	18	16	358	373
Transport og lagring	4	6	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	24	9	75	60
Informasjon og kommunikasjon	19	3	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	40	40	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1	9	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	14	11	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	4	4	91	92
Undervisning	2	3	195	162
Helse- og sosialtjenester	3	2	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	6	0	28	29
Annen tjenesteyting	0	16	43	42
I alt	11	10	1 813	1 834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A2. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for utroskap, korrupsjon eller bestikkelser i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	2	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	6	9	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	7	13	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	15	15	358	373
Transport og lagring	6	13	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	30	28	75	60
Informasjon og kommunikasjon	11	14	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5	7	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3	3	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	9	10	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	0	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	3	1	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	14	2	28	29
Annen tjenesteyting	4	7	43	42
I alt	9	10	1 813	1 834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A3. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for underslag i sin bransje. Etter lovbrudd. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske		2	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	0,2	3,2	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	6	10	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	20	24	358	373
Transport og lagring	6	20	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	47	37	75	60
Informasjon og kommunikasjon	12	5	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	13	9	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	0	6	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	12	13	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	1	2	91	92
Undervisning	0	2	195	162
Helse- og sosialtjenester	1	1	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	9	4	28	29
Annen tjenesteyting	8	21	43	42
I alt	10	12	1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A4. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for forbrytelser i gjeldsforhold i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	11	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	6	10	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	5	9	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	5	6	358	373
Transport og lagring	4	3	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	18	19	75	60
Informasjon og kommunikasjon	8	6	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	18	11	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3	0	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	8	4	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	4	1	91	92
Undervisning	2	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	0	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	2	28	29
Annen tjenesteyting	4	4	43	42
I alt	5	5	1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A5. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for regnskapsovertredelser i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	13	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	6	14	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	11	14	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	7	9	358	373
Transport og lagring	3	9	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	27	24	75	60
Informasjon og kommunikasjon	4	12	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	10	4	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	11	12	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	6	16	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	2	6	91	92
Undervisning	2	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	2	3	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	0	28	29
Annen tjenesteyting	26	13	43	42
I alt	7	9	1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A6. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for unndragelse av skatt, merverdiavgift og toll i sin bransje. Etter næring 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	15	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	7	8	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	11	18	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	7	9	358	373
Transport og lagring	8	17	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	34	22	75	60
Informasjon og kommunikasjon	11	7	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	8	7	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	7	0	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	10	10	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	9	6	91	92
Undervisning	0	2	195	162
Helse- og sosialtjenester	2	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	0	28	29
Annen tjenesteyting	20	7	43	42
I alt	8	8	1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A7. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for pris- og anbudssamarbeid i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	11	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	18	11	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	13	23	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	14	15	358	373
Transport og lagring	21	19	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	20	16	75	60
Informasjon og kommunikasjon	9	14	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	3	1	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	12	13	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	15	10	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	1	4	91	92
Undervisning	1	3	195	162
Helse- og sosialtjenester	3	5	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	14	0	28	29
Annen tjenesteyting	15	10	43	42
I alt	11	12	1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A8. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå grovt bedrageri i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	0	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	5	3	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	2	8	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	4	5	358	373
Transport og lagring	1	6	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	21	15	75	60
Informasjon og kommunikasjon	0	6	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1	0	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	4	2	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	4	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	2	1	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	0	0	28	29
Annen tjenesteyting	7	7	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A.9. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå 2008 utroskap, korrupsjon eller bestikkelser i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	7	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	5	6	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	0	5	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	3	4	358	373
Transport og lagring	6	7	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	16	11	75	60
Informasjon og kommunikasjon	0	7	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3	3	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	7	5	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	0	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	1	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	0	28	29
Annen tjenesteyting	4	3	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A10. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå underslag i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	7	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	5	6	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	0	5	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	3	4	358	373
Transport og lagring	6	7	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	16	11	75	60
Informasjon og kommunikasjon	0	7	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3	3	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	7	5	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	0	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	1	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	0	28	29
Annen tjenesteyting	4	3	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A11. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå forbrytelser i gjeldsforhold i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	0	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	2	3	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	6	6	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	3	3	358	373
Transport og lagring	1	3	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	21	11	75	60
Informasjon og kommunikasjon	4	7	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1	0	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	0	5	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	1	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	0	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	0	0	28	29
Annen tjenesteyting	15	4	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A12. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå regnskapsvertredelser i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	12,8	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	8	5	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	10	11	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	6	8	358	373
Transport og lagring	4	8	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	32	22	75	60
Informasjon og kommunikasjon	8	10	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	10	3	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	11	10	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	6	2	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	2	2	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	0	2	28	29
Annen tjenesteyting	19	15	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A13. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå unndragelse av skatt, merverdiavgift eller toll i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	7	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	7	6	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	10	12	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	6	5	358	373
Transport og lagring	5	6	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	27	9	75	60
Informasjon og kommunikasjon	0	4	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	0	1	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	6	10	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	2	91	92
Undervisning	0	0	195	162
Helse- og sosialtjenester	3	0	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	0	2	28	29
Annen tjenesteyting	15	7	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Tabell A14. Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå pris- og anbudssamarbeid i sin bransje. 2003 og 2008

	2003	2008	N 2003	N 2008
Jordbruk, skogbruk og fiske	---	11	20	26
Bergverksdrift og utvinning	---	---	3	8
Industri	12	5	183	152
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	---	---	23	10
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	---	---	9	13
Bygge- og anleggsvirksomhet	10	15	132	141
Varehandel, reparasjon av motorvogner	6	10	358	373
Transport og lagring	7	9	89	86
Overnattings- og serveringsvirksomhet	10	9	75	60
Informasjon og kommunikasjon	4	4	63	69
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	6	0	32	42
Omsetning og drift av fast eiendom	---	---	14	13
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	7	9	72	92
Forretningsmessig tjenesteyting	8	4	90	76
Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	0	1	91	92
Undervisning	0	2	195	162
Helse- og sosialtjenester	3	1	316	348
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	5	4	28	29
Annen tjenesteyting	7	3	43	42
I alt			1813	1834

Kilde: Intervjuundersøkelsen om økonomisk kriminalitet mot virksomhet 2003 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figurregister

4.1. Andelen utsatte bedrifter, etter type økonomisk kriminalitet. 2003 og 2008. Prosent (veid)	20
4.2. Andelen utsatte virksomheter etter totalt antall lovbrudd. 2003 og 2008. Prosent (veid)	21

Tabellregister

3.1.	Oppfatninger blant næringsdrivende om forekomsten av lovbrudd rettet mot virksomheter i deres næring. Andeler i prosent, veid. Etter lovbruddstype. 2008.....	14
3.2.	Oppfatninger om forekomsten av lovbrudd begått i egen bransje. Andeler i prosent. Etter lovbruddskategori. 2008.....	16
4.1.	Andel utsatte totalt etter næring Næringer med 25 eller flere respondenter begge år. 2003 og 2008. Prosent.....	22
4.2.	Andel utsatte for forskjellige økonomiske lovbrudd, etter ansattgruppe. 2008. Prosent.....	23
4.3.	Antall utsatte virksomheter etter antall lovbrudd og ansattgruppe. Absolutte tall. Veid utvalg. 2008.....	23
4.4.	Gjerningsperson/foretak, etter lovbruddskategori. 2008. Prosent (veid).....	23
4.5.	Årsaker (metoder som førte) til at lovbruddet ble oppdaget. Etter lovbruddskategori. Prosent. 2008. Veid utvalg.....	24
5.1.	Andelen selvrapportert anmeldte saker etter lovbruddskategori og antallet anmeldte saker. Prosent og absolutte tall. Veid. 2008.....	26
5.2.	Tiltak knyttet til siste lovbrudd, etter tiltak og lovbruddskategori. 2008. Prosent, veid utvalg.....	26
5.3.	Grunder til ikke å anmelde saken til politiet, etter lovbruddskategori. Andel av ikke-anmeldere* i hver kategori. Prosent. 2008.....	28
5.3.	Iverksatte tiltak mot økonomisk kriminalitet etter type tiltak og hvorvidt virksomheten var utsatt for økonomisk kriminalitet. Rangert etter tiltakets popularitet blant alle som hadde iverksatt tiltak. 2008. Prosent.....	28

Vedlegg

A1.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for grovt bedrageri i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N.....	30
A2.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for utroskap, korrupsjon eller bestikkelser i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N.....	30
A3.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for underslag i sin bransje. Etter lovbrudd. 2003 og 2008. Veid N.....	31
A4.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for forbrytelser i gjeldsforhold i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N.....	31
A5.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for regnskapsovertredelser i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N.....	32
A6.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for unndragelse av skatt, merverdiavgift og toll i sin bransje. Etter næring 2003 og 2008. Veid N.....	32
A7.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å bli utsatt for pris- og anbudssamarbeid i sin bransje. Etter næring. 2003 og 2008. Veid N.....	32
A8.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå grovt bedrageri i sin bransje. 2003 og 2008.....	33
A.9.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå 2008 utroskap, korrupsjon eller bestikkelser i sin bransje. 2003 og 2008.....	33
A10.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå underslag i sin bransje. 2003 og 2008.....	34
A11.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå forbrytelser i gjeldsforhold i sin bransje. 2003 og 2008.....	34
A12.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå regnskapsovertredelser i sin bransje. 2003 og 2008.....	35
A13.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå unndragelse av skatt, merverdiavgift eller toll i sin bransje. 2003 og 2008.....	35
A14.	Andel virksomheter som regner det som "svært" eller "ganske" vanlig å begå pris- og anbudssamarbeid i sin bransje. 2003 og 2008.....	35